

tagits, innebär detta en utgiftsökning med 350 milj. kr. Härtill kommer pris- och lönestegringar med drygt 200 milj. kr. varigenom utgiftsnivån stiger till sammanlagt inemot 5,2 miljarder kr.

Utgiftsutvecklingen för budgetåren 1968/69—1970/71 är mera dämpad, då prisstabilitet antagits inträda år 1968. Härutöver har beräkningsmässigt antagits att den beslutade ökningen av anslagsbehållningarna under budgetåret 1966/67 skall tas i anspråk under periodens tre senare år.

Tabell 6. Utvecklingen av de militära försvarsutgifterna, alt. II
(Milj. kr.)

	1966/67	1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Basbelopp	4 735	4 995	5 230	5 490	5 760
varav indexmässig priskompensation	(—)	(+ 185)	(+ 155)	(+ 175)	(+ 180)
lönehöjningar ...	(+ 115)	(+ 75)	(+ 80)	(+ 85)	(+ 90)
Prisreglering, reservationsanslag	205	195	215	225	235
Förändring i anslagsbehållningar	— 350	—	90	130	130
Utgiftsnivå	4 590	5 190	5 535	5 845	6 125
Utgiftsförändring		+ 600	+ 345	+ 310	+ 280

Alt II innebär en väsentligt snabbare stegring av försvarsutgifterna. Enligt detta alternativ skulle försvarsutgifterna under perioden öka med ca 1,5 miljarder kr. till en nivå av drygt 6,1 miljarder kr. Skillnaden i utgiftsökningen mellan de båda alternativen, ca 400 milj. kr., beror på den i alt. II antagna årliga stegringen av den allmänna prisnivån för åren 1968—1971.

De nu redovisade räkneexemplen utgår såsom nämnts från den anslagsnivå som gäller för budgetåret 1966/67. I nedanstående tablå visas den utgiftsmässiga effekten i milj. kr. under perioden dels av ett årligt tillägg för teknisk utveckling med 2,5 %, dels av de ytterligare utgifter som föreslagits i ÖB 65.

	1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Tillägg för teknisk utveckling	+ 115	+ 120	+ 125	+ 130
Ytterligare utgifter enligt ÖB 65	+ 185	+ 50	+ 50	+ 55
Total förändring av försvarsutgifterna				
Enligt alt. I	+ 875	+ 410	+ 355	+ 310
Enligt alt. II	+ 900	+ 515	+ 485	+ 465

Gruppen *övriga försvarsutgifter* — ca 300 milj. kr. budgetåret 1966/67 — har på senare år utvecklats relativt snabbare än det militära försvaret. Civiltförsvarets anslagsram har bl. a. i samband med 1962 och 1963 års försvarsbeslut kraftigt vidgats. Under budgetåren 1961/62—1964/65 har

anslagen sålunda stigit med ca 25 % i genomsnitt per budgetår. Även vissa övriga försvarsändamål har fått sina anslag kraftigt uppräknade.

För perioden 1967/68—1970/71 gäller att civilförsvarets framtida kostnader f. n. prövas av 1965 års försvarsutredning. I avvaktan härpå har civilförsvarets anslag upptagits med i huvudsak oförändrade belopp. Det samma gäller i princip övriga icke-militära totalförsvarsanslag. Beträffande gruppen ekonomiskt försvar har dock anslagen för budgetåret 1970/71, då nuvarande oljelagringsprogram upphört, nedräknats med kostnaden härför, eller ca 60 milj. kr.

Någon beräkning av effekten av pris- och lönestegringar på de icke-militära försvarsutgifterna har här inte gjorts. Det bör dock påpekas att även dessa anslag, och då särskilt civilförsvarets som har en med den militära kostnadsramen analog prisreglering, påverkas av pris- och löneutvecklingen.

3.3. Utbildning och forskning

Till denna anslagsgrupp har förts statens kostnader för utbildningsverksamhet samt den forskning som med statligt stöd bedrivs i olika verksamhetsformer utanför försvarsväsendet. Till grundskolan har förutom den nioåriga obligatoriska skolan förts realskolan och andra skolor under avveckling. I gymnasiala skolor ingår alla frivilliga skolor på gymnasial nivå, dvs. gymnasiet, fackskolan, yrkesskolan och folkhögskolan. Till postgymnasial icke-akademisk utbildning, som huvudsakligen omfattar lärarutbildningen, utom den som sker vid lärarhögskolor, har förts även viss utbildning av sjukvårdspersonal, ADB-utbildning, journalistutbildning, scenisk utbildning, m. m. Till högre utbildning och forskning har förts bl. a. anslagen till universiteten och högskolorna, undervisningssjukhusen och forskningsråden. Studiesociala ändamål omfattar det statliga studiestödet åt alla studerandekategorier. Slutligen har till anslagsgruppen hänförs viss övrig utbildning samt folkbildning.

Utbildning och forskning

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Totala utgifter	+ 10,5	5 358	+ 203	+ 158	+ 184	+ 149	+ 3,1
däruav							
grundskolan	+ 4,6	1 916	— 59	+ 4	— 10	+ 14	— 0,7
gymnasial utbildning ..	+ 13,1	810	+ 65	+ 29	+ 55	+ 34	+ 5,2
postgymnasial utbildning	+ 10,0	144	+ 9	+ 5	+ 11	+ 6	+ 5,0
högre utbildning och forskning	+ 14,5	1 231	+ 118	+ 82	+ 98	+ 66	+ 6,7
studiesociala ändamål ..	+ 26,1	836	+ 61	+ 26	+ 22	+ 17	+ 3,6

Utgiftsutvecklingen på utbildningens och forskningens område under perioden 1961/62—1964/65 är en följd av dels den ökade efterfrågan på utbildning på alla nivåer, dels den genomgripande reformverksamhet som skett inom området.

Sedan beslut om genomförande av den obligatoriska nioåriga grundskolan fattades år 1962 har en snabb utbyggnad skett av denna skolform. Samtidigt har en kraftig expansion av gymnasie- och yrkesutbildningen ägt rum och en ny skolform — fackskolan — införts. Antalet studerande i den första årskursen i dessa gymnasiala skolformer ökade från närmare 50 000 år 1960 till ca 75 000 år 1965, en stegring med över 50 %. Under perioden har vidare resurserna för högre utbildning och forskning förstärkts avsevärt. Expansionen inom detta område har främst varit en följd av den kraftiga ökningen av antalet studerande vid universiteten och högskolorna, men den återspeglar också den mycket betydande utökningen av forskningsverksamheten vid universitet och högskolor samt i forskningsrådets regi. Under perioden 1960—1964 har studerandeantalet vid universitet och högskolor ökat från drygt 35 000 till närmare 58 000 eller med ca 65 %. Den kraftigaste utgiftsökningen inom förevarande anslagsgrupp har dock skett på det studiesociala området som resultat av 1964 års reformer.

Under perioden 1966/67—1970/71 beräknas anslagsgruppen utbildning och forskning enligt nu föreliggande program m. m. öka med i genomsnitt drygt 3 % per år. Denna ökningstakt är resultatet av flera delvis motverkande tendenser. Den obligatoriska skolan är i huvudsak genomförd i landet och antalet barn i dessa åldrar sjunker något. I fråga om det gymnasiala åldersstadiets skolor — vars utbyggnad förutsatts följa 1964 års riksdagsbeslut — gör sig samma tendens gällande för gymnasiet medan antalet elever i fackskolan och yrkesskolan beräknas öka. På den högre utbildningens och forskningens område har år 1965 beslut fattats om en kraftig utbyggnad. Denna medför ökade krav på resurser. Anslagen till studiesociala ändamål följer den antagna utvecklingen av antalet studerande på de olika utbildningsnivåerna.

Vid införandet av den nioåriga obligatoriska *grundskolan* antog statsmakterna en plan för dess successiva genomförande. Utgiftsutvecklingen under den kommande perioden styrs av denna plan.

Grundskolan är läsåret 1965/66 genomförd t. o. m. årskurs 5 i kommuner med inemot 90 % av landets folkmängd. Enligt föreliggande plan kommer årskurserna 1—5 att finnas i samtliga kommuner läsåret 1968/69 och läsåret 1972/73 kommer grundskolan att vara utbyggd t. o. m. årskurs 9 i hela riket.

I motsvarande takt avvecklas realskolan och flickskolan. Sammantaget minskar elevantalet i skolformer på grundskolestadiet med omkring 15 000 under den framförliggande perioden till ca 950 000. Grundskolereformen

genomförs fr. o. m. läsåret 1965/66 även inom specialskolan, dvs. de tidigare blind- och dövskolorna.

Den beräknade utgiftsutvecklingen är en följd dels av utvecklingen av elevantalet, dels av att grundskolans högstadium, som är dyrare än undervisningen på de lägre stadierna, får en ökad andel av elevantalet. Behovet av lärare och lokaler under perioden blir dock i hög grad beroende på klassmedeltalens (antalet elever i medeltal per klass) utveckling. Vid 1962 års beslut om genomförande av grundskolan utgick man från att klassmedeltalen på de olika stadierna skulle utvecklas enligt de beräkningar som 1957 års skolberedning genomfört. Såsom utvecklingen hittills förlöpt har emellertid grundskolan visat sig kräva avsevärt större reala resurser än man räknade med vid beslutet år 1962. Detta beror bl. a. på att klasserna på mellanstadiet blivit mindre än beräknat. Tendensen pekar också mot en fortsatt sänkning av klassernas genomsnittliga storlek över huvud taget. Detta problem behandlades i årets statsverksproposition. Där konstaterades bl. a. att omedelbara åtgärder var angelägna för att inom ramen för 1962 års grundskolebeslut begränsa antalet klassavdelningar i den utsträckning som under hänsynstagande till olika förhållanden är möjlig. Skolöverstyrelsen har därför denna vår vidtagit åtgärder för att klasstorlekarna skall anpassas till de av statsmakterna förutsatta. I följande tablå redovisas utvecklingen av antalet elever per klass i grundskolan enligt nuvarande tendenser samt de av statsmakterna förutsatta klassmedeltalen.

Antalet elever per klass i grundskolan

Årskurs	1960/61	1962/63	1965/66	1970/71	1962 års grundskolebeslut
1—3.....	23,2	21,8	20,5	19,9	} ca 20,5 ca 26,5 ca 22,0
4—6.....	28,0	26,6	23,7	23,3	
7—8.....	27,9	28,8	26,8	25,5	
9	23,6	21,7	21,0	

Kommer de av skolöverstyrelsen vidtagna åtgärderna ej att leda till att den uppsatta målsättningen uppnås utan klassmedeltalen fortsätter att minska, kommer anspråken på resurser för grundskolan att öka betydligt. Antalet lärare måste för den närmaste treårsperioden i så fall ökas med ytterligare ca 2 600. Detta skulle innebära en årlig kostnad av ca 75 milj. kr., kommunernas personalkostnad oräknad. De totala kostnaderna för enbart undervisningslokaler till det större antalet klasser kan uppskattas till inemot 250 milj. kr. Möjligheten att planerligt realisera grundskolans program och målsättning är som framgår av vad här angivits beroende av klassmedeltalens utveckling.

Vid beslutet om grundskolereformen år 1962 räknade man med att investeringsbehovet — uttryckt i 1960 års penningvärde — skulle minska un-

der slutet av 1960-talet, dock påpekades att man erfarenhetsmässigt borde räkna med korrigeringar uppåt i periodens slut. Det har nu visat sig att kommunernas krav på investeringar för perioden 1967/68—1970/71 ligger på en avsevärt högre nivå. I stället för att minska visar anspråken en stigande tendens även jämfört med de investeringsramar som beräknats för budgetåret 1966/67. Orsakerna härtill är flera. En orsak torde vara att inflyttningen till tätorterna skett snabbare än som förutsågs för några år sedan. En annan orsak kan vara att kraven på standarden i fråga om skollokaler och deras utförande höjts. Till grund för beräkningarna i långtidsbudgeten har antagits en oförändrad årlig investeringsvolym under perioden.

Inom skolväsendet kommer *gymnasial utbildning* — gymnasium, fackskola, yrkesskola och folkhögskola — att svara för den relativt sett starkaste expansionen under de framförliggande åren. Enligt det av statsmakterna år 1964 fattade beslutet om en reformering av det gymnasiala skol-systemet kommer intagningen i dessa skolor att motsvara närmare 85 % av årskullen 16-åringar läsåret 1970/71. Intagningen i nämnda skolformer år 1970 beräknas enligt nuvarande planer komma att fördelas med ca 30 % i gymnasium, ca 20 % i fackskola och 30—35 % i yrkesskola.

Den påbörjade strukturförändringen i riktning mot ökat fackgymnasialt inslag beräknas enligt planerna komma att förstärkas under perioden. F. n. studerar ca 70 % av gymnasieeleverna i allmänt gymnasium och ca 30 % vid tekniskt gymnasium eller handelsgymnasium. Planerna innebär att år 1970 inemot hälften av eleverna skall välja teknisk eller ekonomisk gren.

Antalet fackskoleelever, som innevarande läsår uppgår till ca 10 000, kommer att stiga mycket snabbt för att läsåret 1970/71 uppgå till drygt 40 000.

F. n. motsvarar intagningen vid yrkesskolan i runt tal 25 % av antalet 16-åringar i riket. Yrkesutbildningsberedningen föreslår att yrkesskolan omkring år 1970 skall dimensioneras så att den kan ta emot 30—35 % av årskullen 16-åringar, vilket i kvantitativt avseende är i enlighet med 1964 års plan.

Till grund för beräkningen av investeringsutvecklingen för gymnasiet och fackskolan ligger de av 1964 års riksdag godtagna, fleråriga investeringsramarna.

Vuxenutbildningen i dess olika former har berörts i flera utredningar som avlämnats under de två senaste åren. Arbetsmarknadsutredningen har framlagt förslag om en utvidgning av omskolningsverksamheten till att omfatta även s. k. uppskolning. Gymnasieutredningen har behandlat frågan om vuxenutbildningen i gymnasiet och fackskolan. Yrkesutbildningsberedningen har i sitt principbetänkande om yrkesutbildningens framtida organisation skisserat principerna för en fullständig gymnasial ungdomsskola och motsvarande vuxenutbildningsinstitution. Vidare har radioutredningen

behandlat radions och televisionens framtida ställning i vuxenutbildningen.

I prop. 1966: 52 angående arbetsmarknadspolitiken framtida utformning har uttalats att ökade resurser i framtiden kommer att behöva satsas på vuxenutbildningens område. Avsikten har angetts vara att till nästa års riksdag skall läggas fram förslag beträffande lösningar såväl av studiefinansieringsfrågorna för de vuxenstuderande som av vuxenutbildningens framtida organisation.

I enlighet med de i långtidsbudgeten tillämpade principerna har emellertid som grund för beräkningarna av utgifterna för vuxenutbildningen lagts den expansion som följer av nuvarande målsättningar och organisationsformer.

Under senare år har inom det *postgymnasiala utbildningsområdet* olika insatser gjorts för att bereda möjligheter till andra utbildningsvägar än de i traditionell mening akademiska. Dessa åtgärder syftar till att bättre tillgodose efterfrågan på utbildade och lätta trycket på universiteten och högskolorna.

Utbildningen av klasslärare svarar för huvuddelen av utgifterna inom denna grupp. I de lärarprognoser som gjorts under förra hälften av 1960-talet har man räknat med att efterfrågan på lärare med föreskriven utbildning skall i stort sett vara tillgodosedd omkring år 1970. Utsikterna härför måste dock betraktas som osäkra. Behovet av lärare för hela skolsektorn och lärarutbildningen uppgår läsåret 1966/67 till ca 85 000 heltidstjänster. Detta behov beräknas under perioden öka med 5 000 till ca 90 000 tjänster. Den samlade lärarbristen i utgångsläget är svår att ange men är sannolikt av storleksordningen 7 000—8 000 heltidstjänster. Lärarbristen innebär att undervisning bestrids av personer utan föreskriven utbildning och innebär sålunda ej att undervisningen har behövt inställas. Till denna s. k. brist kommer ett utvidgnings- och ersättningsbehov.

Tillgången på olika lärarkategorier varierar och möjligheterna att skapa balans mellan utbud och efterfrågan under perioden är olika på olika områden. Bristen på klasslärare uppgår enligt senast tillgängliga siffror till ca 800 småskollärare och ca 1 500 folkskollärare. Utbildningskapaciteten för dessa lärarkategorier har utökats avsevärt de senaste åren och skall enligt föreliggande planer expandera ytterligare. Intagningen till små- och folkskollärarytbildning ökas från 840 resp. 960 intagningsplatser budgetåret 1964/65 till 1 440 resp. 1 344 budgetåret 1966/67. En viss ytterligare ökning av folkskollärarytbildningen torde vara erforderlig. Härigenom bör det vara möjligt att till läsåret 1970/71 täcka behovet av småskollärare och starkt förbättra lärarsituationen i vad avser folkskollärare. Det bör i detta sammanhang påpekas att om klassmedeltalen i grundskolan skulle utvecklas enligt nuvarande tendenser skulle lärarbristen trots ett starkt ökat utbud av lärare kvarstå i huvudsak oförändrad under hela perioden.

Lärarbristen på grundskolans högstadium och i de gymnasiala skolorna har varit kännbar under lång tid. Detta gäller såväl lärare i läroämnena som övningsämnen. Bristen på akademiskt utbildade lärare i läroämnena har, om yrkesskolan ej medtas, uppskattats till ca 3 000 lärare läsåret 1966/67. Denna brist är ojämnt fördelad både när det gäller skolformer och ämnen. I fråga om adjunktstjänster svarar grundskolans högstadium för en stor andel av bristen medan gymnasiet i stort har en tillfredsställande rekryteringssituation. På gymnasiet har bristen på lektorer varit mycket besvärande utom i tekniska ämnen. Lärarbristen är relativt sett störst i naturvetenskapliga ämnen och moderna språk.

Utvidgningsbehovet för lärare i läroämnena utgör ca 2 500 heltidstjänster under perioden. Läggs härtill ersättningsbehovet av ca 1 500 lärare samt den tidigare nämnda bristen på ämneslärare skulle rekryteringsbehovet uppgå till ca 7 000 ämneslärare eller ca 1 700 per år. Möjligheterna att täcka detta behov samt det ökade lärarbehov som uppstår inom det expanderande yrkesskoleväsendet förefaller små. Utbildningskapaciteten vid lärarhögskolorna beräknas visserligen öka avsevärt fram till läsåret 1970/71. Frågan är emellertid om tillgången på examinerade från universitet och högskolor blir tillräcklig för att täcka behovet av akademiskt utbildade lärare. Osäkerheten är störst i naturvetenskapliga ämnen. Däremot torde lärarbristen inom andra ämnesgrupper i huvudsak kunna täckas. Även i de naturvetenskapliga ämnena torde en avsevärd förbättring kunna ske. Tillgången på behöriga sökande till lektorstjänster kommer emellertid, i likhet med vad som är fallet nu, att vara mycket knapp under perioden.

Inom området *högre utbildning och forskning* fastställde statsmakterna år 1965 en utbyggnadsplan för den högre utbildningsorganisationens fortsatta utveckling fram till början av 1970-talet. Detta beslut föregicks av ett omfattande utredningsarbete inom 1963 års universitets- och högskolekommitté (U 63).

Enligt 1965 års plan skall antalet studerande vid universitet och högskolor i början av 1970-talet uppgå till ca 87 000. Inom denna ram skall en omstrukturering ske mot studier vid spärrade fakulteter och högskolor. Studerandeantalet vid de i huvudsak fria fakulteterna beräknas stiga till ca 58 000 i början av 1970-talet. Inom denna grupp av fakulteter skall den starkaste ökningen komma på den matematiskt-naturvetenskapliga fakulteten. Antalet studerande vid de spärrade högskolorna förutses öka till 29 000 i början av 1970-talet.

De planer som statsmakterna antagit för utbyggnaden av de spärrade fakulteterna och högskolorna utgör — med hänsyn till de faktiska möjligheterna att förverkliga dem — ett maximiprogram. De avgörande faktorerna härvidlag är främst tillgången på lärare och institutionslokaler.

Den av statsmakterna antagna planen ställer mycket stora anspråk på

lärare, anspråk som konkurrerar med efterfrågan från andra vitala delar av samhället. För att klara den starkt växande studerandetillströmningen måste universiteten själva ta i anspråk en hög andel av de personer som avlägger akademiska examina.

Även i fråga om investeringsverksamheten medför 1965 års plan stora anspråk på tillgängliga resurser. För att möjliggöra den planerade utbyggnaden erfordras sålunda en årlig investeringsvolym av storleksordningen 200 milj. kr.

Ett led i och en väsentlig förutsättning för 1965 års beslut är genomförandet av omfattande rationaliseringsåtgärder inom den högre utbildningsorganisationen. För att öka effektiviteten i utbildningssystemet beslöts sålunda att ett system med fasta studiegångar vid de filosofiska fakulteterna skall införas. Härigenom skall studietiderna kunna minskas. Samtidigt kan undervisningen rationaliseras genom att utbildningen i skilda ämnen samordnas.

Förutom införandet av fasta studiegångar beslöts att reglerna för rätten att bedriva studier vid de fria fakulteterna skulle skärpas. Om den studerandes studieresultat är otillfredsställande bör denne avvisas från fortsatt universitetsutbildning. Exempel på andra rationaliseringsåtgärder som skall genomföras är ökad användning av tekniska hjälpmedel, förbättrad utbildning av universitetslärare samt anpassning av kurs- och studieplaner till fastställd studietid. För att få ett effektivare utnyttjande av lokaler förordades tvåskiftsutbildning i laborativa ämnen. Möjligheten att införa ett tretermssystem skall bli föremål för vidare utredning.

Nödvändigheten av att detta rationaliseringsprogram snabbt förverkligas understryks av de beräkningar som gjorts av tillströmningen av studerande till universitet och högskolor. Om nu rådande tendenser beträffande tillströmningen till och utbildningstidens längd vid de högre läroanstalterna skulle bestå, kommer antalet universitetsstuderande vid 1970-talets början att uppgå till över 100 000. En utbildningsvolym av denna omfattning skulle uppenbarligen få stora återverkningar inom andra sektorer. På längre sikt skulle en sådan ansvällning av universitetsorganisationen ge upphov till ett väsentligt ökat utbud av personer med akademiska examina. Under expansionstiden råder emellertid ett motsatt samband. För att klara ansvällningen skulle, såsom tidigare berörts, universiteten och högskolorna ta i anspråk en allt större andel av de personer som avlägger akademiska examina. Särskilt stora skulle återverkningarna härigenom bli för skolväsendet, vars utbyggande i planerad takt härigenom skulle kunna äventyras.

De anslagsberäkningar som upptagits i långtidsbudgeten följer den av statsmakterna år 1965 fastställda planen för utbyggnaden av universitet och högskolor.

Till detta avsnitt har också förts statens utgifter för undervisningssjukhusen. Under perioden förutses bl. a. en fortsatt kraftig upprustning av de

kommunala undervisningssjukhusen för att säkerställa den planerade läkarutbildningen.

Resurserna för den med statligt stöd bedrivna forskningen anvisas i huvudsak på två vägar. Dels anvisas särskilda anslag till forskningsråden, de statliga laboratorierna, branschforskningsinstituterna, AB Atomenergi m. m., dels innebär anvisningarna av anslag till universiteten och högskolorna en ökning av forskningsresurserna där på grund av att villkoren för flertalet lärarbefattningar avpassats så att innehavaren även skall bedriva forskningsverksamhet. Under senare år har forskningens resurser ökat exceptionellt snabbt. Detta gäller särskilt den forskning som bedrivs med anslag från forskningsråden. Det föreligger inga fixerade planer för utvecklingen av forskningens resurser under den framförliggande perioden. Forskarutbildningen och forskarkarriären utreds för närvarande. Överväganden pågår vidare i forskningsberedningen om den långsiktiga utvecklingen av det statliga stödet till forskning och teknisk-industriell utvecklingsverksamhet.

Sammantagna har anslagen för högre utbildning och forskning i långtidsbudgeten antagits öka med i genomsnitt 6,7 % om året. Detta innebär att denna sektor även under återstoden av 1960-talet kommer att tillhöra de mest expansiva områdena.

Anslagen för *studiesociala ändamål* har stigit mycket snabbt under senare år, vilket främst är en följd av de reformer som skett inom det studiesociala området. För den kommande perioden torde man, under antagande av oförändrad standard, kunna räkna med en genomsnittlig ökning på 3,6 % per år. Denna utveckling betingas följaktligen helt av ökningen av antalet elever i de utbildningsanstalter som omfattas av systemet.

3.4. Rätts- och polisväsende

Denna anslagsgrupp har väsentligt ändrat karaktär och struktur under de senaste åren. Främst sammanhänger detta med förstatligandet vid årsskiftet 1964—1965 av polisväsendet, exekutionsväsendet, åklagarväsendet och rådhusrätterna. Den snabba omvandlingen av anslagsgruppen belyses av att anslagsvolymen budgetåret 1964/65 uppgick till 0,7 miljarder kr., medan den för budgetåret 1966/67 beräknas till över 1,1 miljard kr. Den kraftiga anslagsökningen är till väsentlig del ett uttryck för att kostnader avlastats kommunerna, dvs. de tidigare huvudmännen. Endast till en mindre del är den uttryck för en volymökning i verksamheten. I sammanhanget kan erinras om att kommunerna för att dämpa den statsfinansiella effekten av förstatligandereformerna under åren 1965—1969 utbetalar bidrag till staten enligt en fallande skala. Hänsyn härtill har tagits vid beräkningen av statsinkomsterna.

Rätts- och polisväsende

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966 /67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
			1967 /68	1968 /69	1969 /70	1970 /71	
Totala utgifter	+ 22,8	1 135	+ 39	+ 35	+ 34	+ 32	+ 3,0
därav							
polisväsende	+ 54,3	573	+ 23	+ 13	+ 14	+ 15	+ 2,7
åklagarväsende	44	+ 1	+ 1	+ 1	+ 1	+ 2,4
allmänna domstolar	+ 14,1	136	+ 3	+ 3	+ 3	+ 3	+ 2,1
kriminalvård	+ 10,8	196	+ 8	+ 9	+ 8	+ 9	+ 4,2
exekutionsväsende	64	+ 2	+ 4	+ 4	+ 4	+ 4,9

Omkring hälften av utgifterna inom anslagsgruppen avser polisväsendet, som också svarar för ca 60 % av den inom sektorn sysselsatta personalen, eller i runt tal 16 000. Domstolarna och kriminalvården har 3 400 resp. 4 000 anställda, exekutionsväsendet ca 2 600 och åklagarväsendet 1 100 anställda. Utvecklingen under perioden 1960/61—1964/65 har för den verksamhet som under denna tid var statlig, dvs. kriminalvården samt de statliga domstolarna och åklagarna, präglats av en förhållandevis jämn ökning av driftutgifterna. Denna återspeglar den stigande kriminaliteten samt växande anspråk i övrigt på domstolsväsendet. På investeringssidan har perioden karaktäriserats av en snabbt stigande utgiftsvolym för kriminalvården. Under perioden har anstalterna Kumla och Tillberga uppförts samt utbyggnaden av anstalten Hall påbörjats.

För beräkningen av anslagen till såväl polis- som rättsväsendet är antaganden om kriminalitetens fortsatta utveckling av grundläggande betydelse. Föreliggande prognoser på dessa områden är emellertid osäkra och någon samlad bedömning av hur kriminaliteten, antalet beivrade brott och fångantalet kommer att utvecklas under prognosperioden finns inte. Det har likväl ansetts rimligt att förutse en stegrad arbetsbörda för polisen på grund av en fortsatt ökning av brottsligheten och en ytterligare intensifierad trafik. Till en del motvägs dock arbetsansvällningen av de förenklingar i handläggningen av trafikförseelser som propositionen om den nya trafiklagstiftningen (prop. 1966: 100) innebär. Övergången till högertrafik hösten 1967 kommer vidare att ställa särskilda anspråk på polisens resurser.

Inom *polisväsendet* kan den sammanlagda ökningen av arbetsbelastningen för polisen endast i begränsad utsträckning mötas med en utbyggnad av poliskåren. Till stor del måste personalökningen ersättas av fortsatt motorisering och ökad användning av tekniska hjälpmedel, vilket beaktats vid beräkningen av anslagsutvecklingen på detta område. Med hänsyn till samhällets knappa resurser blir det inom polisväsendet liksom inom andra

samhälleliga tjänsteområden en alltmer angelägen uppgift att tillse att de tilldelade resurserna används så effektivt som möjligt. Alla möjligheter till rationalisering måste således tillvaratas, t. ex. i fråga om brottsutredning.

Utöver kostnaderna för en ökande användning av tekniska hjälpmedel har på investeringssidan medel beräknats för fortsatta investeringar i polislokaler i ungefär nuvarande omfattning. En förskjutning från byggande i kommunal regi till byggande i statlig regi beräknas dock inträffa.

Den beräknade utvecklingen av antalet mål vid de *allmänna domstolarna* under perioden torde inte motivera någon personalökning. Däremot beräknas inskrivningsärendenas antal stiga i snabb takt och detta kan fordra vissa personalförstärkningar. Rationaliseringsvinster kan uppnås inom domstolsväsendet om handläggningsrutinerna ytterligare förenklas. Vidare är det, på detta område liksom på andra, av stor vikt att man för göromål av skilda slag inte tar i anspråk mer kvalificerad personal än vad uppgifterna kräver.

Beträffande *kriminalvården* bör framhållas att den år från år stigande beläggningskurvan avbrutits av en markant nedgång under år 1965 och början av år 1966. Kriminaliteten har emellertid fortsatt att öka. Nedgången i beläggningsciffrorna kan därför vara tillfällig. Det är troligt att ikraftträdandet av brottsbalken, de nya reglerna om villkorlig frigivning och förstärkningen av frivårdsorganisationen har bidragit till att minska platsbehovet. Å andra sidan är det nödvändigt att efter hand ersätta vissa äldre slutna anstalter med moderna anläggningar. Vid en avvägning av dessa faktorer har utbyggnaden av anstaltsorganisationen, som har pågått sedan länge, ansetts kunna fortsätta i ett lägre tempo. Byggnandet påbörjas av centralanstalten Österåker liksom en sidoanstalt och en ungdomsanstalt. Vidare kan byggnandet av ytterligare en centralanstalt komma att aktualiseras mot slutet av perioden. Beträffande frivården beräknas antalet övervakningsfall stiga från 19 000 till 26 000. Med hänsyn härtill har vid beräkningen av kostnaderna för kriminalvården även kalkylerats in en viss ökning av frivårdsorganisationen.

Sammanfattningsvis innebär de utgifter som har tagits in i beräkningarna en lägre procentuell ökningstakt än tidigare. Jämförelser med tidigare perioder är dock svåra att göra med hänsyn till att underlaget för beräkningen inte är detsamma för jämförelseperioden och prognosperioden. Inom ramen för konsumtionsutgifterna ökar omkostnadsdelen avsevärt snabbare än lönedelen. Detta är bl. a. uttryck för stigande drifts- och underhållskostnader för en alltmer omfattande teknisk materiel. Investeringarna i maskiner och inventarier stiger mycket snabbt, medan investeringarna i byggnader beräknas ligga stilla.

3.5. Allmän försäkring

Till denna anslagsgrupp har förts statens utgifter för folkpensioneringen och sjukförsäkringen samt vissa kostnader för yrkesskadeersättningar och den allmänna försäkringens administration. Vidare ingår statens bidrag till erkända arbetslöshetskassor. Utgifterna under gruppen avser nästan helt direkta transfereringar till hushållen.

Allmän försäkring

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Totala utgifter	+ 11,0	5 465	+ 320	+ 317	+ 125	+ 129	+ 3,9
därav							
folkpensioneringen	+ 11,5	4 898	+ 301	+ 293	+ 101	+ 105	+ 3,9
sjukförsäkringen	+ 9,4	460	+ 15	+ 20	+ 20	+ 20	+ 3,9

Utgiftsökningen under budgetåren 1961/62—1964/65 har varit kraftig. Ökningen hänför sig främst till folkpensionskostnaderna, som i löpande priser stigit från ca 2,5 miljarder kr. 1961/62 till drygt 3,8 miljarder kr. 1964/65. För 1966/67 beräknas folkpensionsanslaget till 4 880 milj. kr. Denna ökning är resultatet av flera samverkande faktorer. Folkpensionernas realvärde har höjts genom flera standardhöjningar under perioden. Änke- och förtidspensionerna har förbättrats. Folkpensionärernas antal har mellan 1961/62 och 1965/66 ökat med ca 125 000 eller med 12 %. Vidare övertog staten den 1 januari 1965 vissa folkpensionskostnader från kommunerna i samband med att det allmänna skatteutjämningsbidraget infördes. Prisutvecklingen under perioden har dessutom medfört att ett flertal indextillägg påförts folkpensionsbeloppen. Folkpensionen, som vid utgången av år 1961 utgjorde 2 850 kr. för ensamstående och 4 510 kr. för makar, kommer den 1 juli 1966 vid nuvarande antal indextillägg att utgöra 4 500 kr. för ensamstående och 7 020 kr. för makar.

Även kostnaderna för statens bidrag till sjukförsäkringen har ökat under perioden, främst beroende på den reform av sjukförsäkringen som genomfördes år 1963 i samband med införandet av lagen om allmän försäkring och som avsåg bl. a. höjning av grundsjukpenningen och moderskapspenningen. Vidare har befolkningsökningen och den fortgående förändringen av befolkningsstrukturen med en växande andel åldringar medfört ökade sjukförsäkringsutgifter.

Utgifterna inom denna anslagsgrupp kan förutses komma att öka kraftigt

även under de kommande åren. Ökningen kommer även fortsättningsvis att ligga främst på kostnaderna för *folkpensioneringen*. Principbeslut finns om fortsatta standardhöjningar av folkpensionen fram till år 1968, då denna skall ha nått en viss fastlagd nivå som innebär att pensionsbeloppet för en ensamstående skall utgöra 90 % av basbeloppet för den allmänna tjänstepensioneringen. Beräkningsmässigt har detta utformats så att nya standardhöjningar med samma belopp som för innevarande år, dvs. 170 kr. för ensamstående och 260 kr. för två pensionsberättigade makar, har inkalkylerats för budgetåren 1967/68 och 1968/69. Kostnadsökningarna härför beräknas till 185 milj. kr. för budgetåret 1967/68 och 190 milj. kr. för budgetåret 1968/69. Utredning pågår om folkpensionernas utformning efter år 1968.

Kostnadsutvecklingen för folkpensionerna under prognosperioden påverkas även av den fortsatta ökningen av antalet pensionärer. Antalet ålderspensionärer beräknas öka med i medeltal ca 20 000 per år för att år 1971 uppgå till drygt 950 000. Därav beräknas ca 12 000 vara under 67 år, s. k. förtida uttag. Antalet personer med förtidspension, änkepension eller hustrutillägg beräknas öka med närmare 30 000 under hela perioden. Kostnadsökningen på grund av det ökade antalet pensionstagare beräknas till 116 milj. kr. för budgetåret 1967/68 och till omkring 100 milj. kr. per år för tiden därefter.

Kostnadsberäkningarna är baserade på prisläget i januari 1966. För varje ytterligare indextillägg som utlöses genom höjning av prisnivån ökar folkpensionskostnaderna med drygt 90 milj. kr. Baseras kostnadsberäkningarna för folkpensioneringen på samma antaganden om prisstegring under åren 1966 och 1967 som i det följande avsnittet 6 om inkomstutvecklingen, tillkommer kostnader för indextillägg. Utgiftsökningen till följd härav blir 90 milj. kr. budgetåret 1966/67 och 120 milj. kr. budgetåret 1967/68.

För den allmänna *sjukförsäkringen* har utgiftsutvecklingen beräknats utifrån de i prop. 1966: 113 föreslagna försäkringsförmånerna och finansieringsreglerna, dvs. statsbidrag med 40 % av vissa kostnader. Befolkningsökningen beräknas medföra en fortsatt årlig kostnadsökning med 2 %. Dessutom beräknas en växande andel åldringar samt en ökning av individernas konsumtion av läkartjänster medföra en fortsatt ökning av sjukvårdersättningarna med 5 %. Utifrån denna beräkningsgrund antas statens kostnader för sjukförsäkringen öka med ca 20 milj. kr. per år.

För yrkesskadeförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen beräknas inga större kostnadsförändringar under prognosperioden.

3.6. Arbetsmarknads- och lokaliseringspolitik

De utgiftsmässigt viktigaste posterna i detta avsnitt utgörs av utgifterna för allmänna beredskapsarbeten, för åtgärder för de handikappade i form av beredskapsarbeten och bidrag till skyddade verkstäder samt omskolning och lokaliseringsstöd.

Arbetsmarknads- och lokaliseringspolitik

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Totala utgifter	+ 24,4	1 137	+ 62	+ 29	+ 28	- 137	- 0,4
därav							
arbetsmarknadspolitik ..	+ 25,8	901	+ 61	+ 26	+ 25	+ 20	+ 3,5
lokaliseringspolitik	160	—	—	—	- 160	.

Utgiftsutvecklingen under 1960-talets första hälft karakteriseras av en mycket snabb expansion. Räknat i fasta priser har utgifterna stigit med inte mindre än ca 25 % per år. Denna utveckling har väsentligen betingats av två faktorer, nämligen dels lokala ojämnheter i arbetsmarknadssituationen som nödvändiggjort arbetsmarknadspolitiska insatser i stigande omfattning trots en fortgående högkonjunktur, dels en stigande ambitionsnivå i fråga om bl. a. omskolningsverksamheten och insatserna för de handikappades anpassning på arbetsmarknaden. De lokala ojämnheter i arbetsmarknadssituationen betingas i sin tur i stor utsträckning av strukturomvandlingen inom näringslivet. Under perioden 1960—1965 minskade sysselsättningen inom jordbruk, skogsbruk och fiske med ca 25 % medan sysselsättningen inom industrin och byggnadsverksamheten ökade med 9 % och inom tjänstesektorn med 10 %. Utvecklingen har skapat allvarliga sysselsättningsproblem i Norrland samtidigt som en markant brist på arbetskraft varit rådande i syd- och mellansverige. En huvuduppgift för arbetsmarknadspolitiken har varit att genom omskolning av arbetslösa och genom åtgärder för att öka arbetskraftens geografiska rörlighet söka anpassa arbetskraftstillgångarna till efterfrågan på arbetskraft. Antalet personer som omskolades var budgetåret 1964/65 ca 40 000 jämfört med ca 11 000 budgetåret 1959/60. Mätt som elevantalet omräknat till helårsstuderande ökade omskolningsvolymen från ca 6 600 år 1960 till i det närmaste 16 000 år 1965.

För att stimulera arbetskraftens geografiska rörlighet har samhället genom olika ekonomiska bidrag svarat för en väsentlig del av eller hela de direkta utgifterna för resor och flyttning. Antalet beviljade resebidrag för nyanställning ökade från ca 11 000 år 1961 till över 30 700 år 1965.

Trots de intensifierade åtgärderna för att stimulera arbetskraftens yrkesmässiga och geografiska rörlighet har emellertid sysselsättningsproblemen inte kunnat lösas utan väsentliga ökning av beredskapsarbetena. Kostnaderna för beredskapsarbeten utgör i själva verket den styrande faktorn bakom utgiftsgruppens utveckling. Statsbidragen för beredskapsarbeten steg från 231 milj. kr. budgetåret 1960/61 till 552 milj. kr. budgetåret 1964/65.

Antalet vid beredskapsarbeten utförda dagsverken steg från ca 1 000 000 till drygt 2 300 000 varav drygt 500 000 resp. 1 300 000 hänförde sig till de fyra nordligaste länen.

Ambitionsnivån i fråga om åtgärder för de handikappade har stigit mycket kraftigt. Antalet arbetsvårdssökande som i någon form ianspråktagit arbetsmarknadsverkets resurser mer än fördubblades mellan åren 1960 och 1965. Av de sökande kunde år 1965 över 15 000 tillgodogöra sig arbetsprövning, arbetsträning eller yrkesutbildning mot ca 5 700 år 1960, medan antalet som för kortare eller längre tid kunde placeras i skyddad verksamhet i form av beredskapsarbete, arkivarbete eller i skyddade verkstäder steg från ca 3 500 år 1960 till inemot 15 000 år 1965.

Den väsentligt vidgade omfattningen av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna har nödvändiggjort en kraftig uppbyggnad av arbetsmarknadsorganisationen. Mätt i antalet tjänster har denna ökat från ca 1 700 år 1960 till över 2 500 år 1965.

Utgiftsutvecklingen inom anslagsgruppen arbetsmarknads- och lokaliseringspolitik under den framförliggande perioden kommer vid oförändrad ambitionsnivå i högre grad än vad fallet är i fråga om övriga anslagsgrupper att bestämmas av konjunkturutvecklingen. Härtill kommer att branschvis inträffade strukturförändringar, utan att rubba den fulla sysselsättningen i stort, kan komma att påkalla ytterligare arbetsmarknadspolitiska insatser. För perioden fram t. o. m. budgetåret 1970/71 har kalkylerna resulterat i en avsevärd uppbromsning i utgiftsutvecklingen jämfört med den gångna perioden. Framför allt betingas detta resultat av att utgifterna för beredskapsarbeten beräknats kunna hållas kvar på den nivå som uppnås budgetåret 1966/67.

Förslag om riktlinjer för *arbetsmarknadspolitiken* har förelagts riksdagen i prop. 1966: 52. I denna uttalades att, sedan de föreslagna förbättringarna genomförts, reformbehovet på detta område härigenom torde vara tillgodosett för de närmaste åren. Ett undantag härifrån utgör yrkesutbildningen för vuxna. Förslag i denna fråga håller, som angetts i det föregående, på att utarbetas. Riktlinjerna för den framtida arbetsmarknadspolitiken innebär att målsättningen vidgas framför allt i vad gäller åtgärderna för att underlätta och främja strukturförändringarna i näringslivet. Ökade insatser kommer att göras för att anpassa utbud och efterfrågan på arbetskraft. Härvid intar åtgärder för att stimulera den kvinnliga arbetskraften till ökad förvärvsintensitet en viktig plats. En viss fortsatt utbyggnad av arbetsmarknadsverkets resurser har ansetts nödvändig, även om denna expansion bedömts komma att kunna bli av avsevärt mindre omfattning än under uppbyggnadsperioden i början av 1960-talet.

Det förutsebara arbetskraftstillskottet under den framförliggande perioden kommer att i betydande omfattning vara lokaliserat till områden där efterfrågan på arbetskraft understiger utbudet. Åtgärderna för att öka den

geografiska rörligheten intensifieras därför. Detta sker bl. a. genom vidgad användning och förbättring i olika avseenden av olika typer av flyttningsbidrag, varigenom incitamenten till flyttningar ytterligare förstärks. Någon större utgiftsökning för dessa bidrag förutses inte.

Medelsbehovet för allmänna beredskapsarbeten har som nämnts tagits upp med oförändrat belopp under hela perioden. I och för sig talar flera skäl för att medelsbehovet kommer att sjunka, bl. a. den väntade knappheten på arbetskraft och det lokaliseringspolitiska stödet. Å andra sidan torde det även i fortsättningen bli nödvändigt att bereda ett relativt stort antal äldre, ortsbundna personer sysselsättning i beredskapsarbeten. Härtill bidrar också den fortgående förskjutningen i befolkningens åldersstruktur mot högre åldrar.

Åtgärderna för att underlätta de handikappades anpassning på arbetsmarknaden eller bereda dem sysselsättning i beredskapsarbeten eller skyddade verkstäder har förutsetts komma att öka. De ökade ambitionerna att göra det möjligt för svårare handikappade att komma ut i arbetslivet leder till växande behov av särskild hjälp. Den medicinska vetenskapens utveckling gör det också möjligt att i ökad utsträckning rädda personer till livet efter t. ex. svårare trafikolyckor. Flera faktorer talar således för att behovet av åtgärder för handikappade kommer att öka. I kalkylerna har inlagts en viss ökning för såväl beredskapsarbeten för handikappade som vissa direkta stödåtgärder i form av näringshjälp och ökade bidrag till olika typer av verkstäder för handikappade.

Enligt beslut av 1964 års riksdag skall det *lokaliseringspolitiska stödet* omfatta en femårsperiod fr. o. m. budgetåret 1965/66. I enlighet härmed har medel härför upptagits t. o. m. budgetåret 1969/70.

3.7. Hälso-, sjuk- och socialvård

Till denna anslagsgrupp har hänförts utgifter för statliga och statsunderstödda vårdområden. Hit hör sålunda bidrag till den landstingskommunala kropps- och mentalsjukvården. Vidare ingår utgifter för nykterhetsvård, dels vid statens egna vårdanstalter, dels i form av bidrag till kommunala och andra huvudmän. Utgifterna för ungdomsvård domineras av de statliga ungdomsvårdsskolorna. Inom socialvårdsområdet ingår bidrag till bl. a. bostadsförbättringsverksamhet till åldringsbostäder och till kommunernas sociala hemhjälp.

För hela gruppen uppgår utgiftsökningen i fasta priser för budgetåren 1961/62—1964/65 till drygt 7 % per år. Under denna period har samtliga vårdområden upprustats både genom omfattande investeringar — speciellt vid mentalsjukvården — och personalförstärkningar. För de handikappade ingår i denna anslagsgrupp väsentligt ökade resurser för tekniska hjälpmedel. Genom beslut vid 1964 års riksdag har genomförts betydelsefulla re-

Hälsa-, sjuk- och socialvård

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Totala utgifter	+ 7,3	1 626	+ 156	+ 25	+ 7	+ 12	+ 2,9
därav							
mentalsjukvård	+ 4,3	783	+ 82	— 5	+ 7	+ 7	+ 2,8
kroppssjukvård och allmän hälsovård	+ 7,8	326	+ 25	+ 16	— 23	— 20	— 0,2
nykterhetsvård	+ 8,9	95	+ 18	+ 9	+ 11	+ 10	+ 10,8
ungdomsvård	+ 14,1	40	+ 3	+ 1	+ 1	+ 1	+ 3,3
åldringvård	+ 13,1	129	+ 17	— 6	+ 5	+ 5	+ 3,7
hjälp åt handikappade ..	+ 16,3	109	+ 8	+ 5	+ 3	+ 4	+ 4,3
arbetarskydd	+ 3,0	15	+ 1	+ 1	—	—	+ 4,1

former inom åldringsvården. De går ut på att åstadkomma en forcerad bostadsförbättringsverksamhet, ökade resurser för social hemhjälp och en snabb utbyggnad av åldringsvården. I detta syfte har införts statsbidrag till kommunernas kostnader för social hemhjälp och ett temporärt lånestöd för byggande av sjukhem. Vidare har ramen för förbättringslån till åldringarnas bostäder väsentligt utvidgats.

Huvudmannaskapet för *mentalsjukvården* förs över från staten till landstingen den 1 januari 1967. Staten skall dock bidra till landstingens kostnader enligt särskilda avtal. Konstruktionen av dessa avtal medför en kraftig anslagsmässig ökning för staten under budgetåret 1967/68. För resten av prognosperioden ligger statens kostnader på en i stort sett oförändrad nivå beroende på att bidragsunderlaget är fixerat.

Minskningen av utgifterna för *kroppssjukvård och allmän hälsovård* under de senare budgetåren i perioden beror på att det speciella stimulansstödet för byggande av sjukhem för långtidsvården då beräknas ha fyllt sin uppgift. Den beräknade ramen som innebär ett nytillskott av 11 500 läneberättigade platser förutses då vara uppfylld. Det skall påpekas att undervisningssjukhusen till den del deras verksamhet är att hänföra till den högre utbildningen behandlats under anslagsgruppen högre utbildning och forskning.

Nykterhetsvårdens utveckling påverkas av befolkningsutvecklingen, omfattningen av alkoholmissbruk samt lagstiftningen på detta område. I beräkningarna har — under antagande om oförändrad lagstiftning — räknats med en fortsatt utbyggnad av nykterhetsvården, då främst den öppna vården i fråga om alkoholpolikliniker, rådgivningsbyråer samt inackorderingshem. En sådan utveckling överensstämmer med den förskjutning från tvångsmässig till frivillig vård som eftersträvas.

För *ungdomsvården* blir utvecklingen beroende på ett antal svårbedömbara faktorer, bl. a. förekomsten av kriminalitet och asocialitet samt tillämpningen av den straffrättsliga och barnavårdande lagstiftningen. Vid ungdomsvårdsskolorna har räknats med viss förstärkning av resurserna för att åstadkomma en ökad effektivitet inom vården. Någon ytterligare utbyggnad av antalet platser vid dessa skolor under perioden är däremot inte beräknad. Därvid har hänsyn tagits till den väntade minskningen av berörda åldersgrupper, vilken ansetts uppväga en eventuell ökning av asocialiteten. Vidare har förutsatts en viss fortsatt övergång från institutionsvård till öppen vård.

Åldringsvården påverkas av att antalet personer över 67 år väntas öka med drygt 100 000 under jämförelseperioden. Sambandet mellan stigande ålder och stigande sjukvårdskonsumtion är även av betydelse för beräkningarna. Mot denna bakgrund har förutsatts en fortsatt kontinuerlig stegring av statens bidrag till kommunernas sociala hemhjälp. Anslagen för viss bostadsförbättringsverksamhet beräknas i stort sett vara oförändrade, ca 85 milj. kr., under perioden, varigenom den av 1964 års riksdag uppställda målsättningen kan fullföljas.

De mest kostnadskrävande statliga insatserna för *handikappade* återfinns under de avsnitt som avser förtidspensioner inom folkpensioneringen samt utbildning och arbetsvård. På det nu aktuella avsnittet ligger tyngdpunkten på bidragen till tekniska hjälpmedel, där en fortsatt utveckling förutses under perioden.

3.8. Stöd till barnfamiljer

Till denna anslagsgrupp har hänförs kostnaderna för allmänna barnbidrag, bidragsförskott och bostadsrabatter. Vidare ingår bidragen till barnstugeverksamheten samt den del av statens bidrag till social hemhjälp som avser hjälp till barnfamiljer. Utgifterna avser i huvudsak direkta transfereringar till hushållen.

Stöd till barnfamiljer

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Totala utgifter	+ 8,1	1 948	+ 34	+ 30	+ 32	+ 37	+ 1,7
därav							
barnbidrag m. m.	+ 6,9	1 639	+ 23	+ 22	+ 24	+ 29	+ 1,5
bostadsrabatter	+ 16,2	231	—	—	—	—	—

Utvecklingen under budgetåren 1961/62—1964/65 har, räknat i fasta priser, karakteriserats av en betydande ökning i de nämnda transfereringsposterna. För barnbidragen bestäms kostnadsutvecklingen dels av de beslut som fattas om bidragens storlek, dels av förändringarna i antalet bidragsberättigade. Barnbidraget, som år 1961 var 450 kr. per barn och år, har höjts i flera tapper och uppgår fr. o. m. den 1 juli 1965 till 900 kr. per barn och år. En ny bidragsförskotts lag trädde i kraft år 1964 och gav förbättrat ekonomiskt stöd för frånskilda makars och ogifta mödrars barn. De nya bidragsreglerna har medfört en fördubbling av anslagsbehovet. En väsentligt vidgad rätt till familjebostadsbidrag infördes år 1964. Såsom berörts i det föregående infördes år 1964 statsbidrag med 35 % av kommunernas nettokostnader för social hemhjälp. Bidragen till barnstugeverksamheten höjdes avsevärt år 1963 och förslag om en ny höjning fr. o. m. den 1 juli 1966 har framlagts i prop. 1966: 54.

För de allmänna barnbidragen har under den framförliggande perioden antagits oförändrade bidragsgrunder, eftersom några beslut om framtida höjningar inte föreligger. Sådana beslut måste för övrigt ses i samband med bl. a. skattepolitikens utformning. Under perioden har antalet barn under 16 år förutsatts öka med drygt 100 000 för att vid utgången av år 1970 uppgå till ca 1 860 000. Barnbidragsanslaget beräknas därigenom öka med mellan 20 och 30 milj. kr. per år.

Såsom tidigare angivits har i prop. 1966: 54 föreslagits förbättrade bidragsregler för barnstugeverksamheten för att stimulera kommunerna till en snabbare utbyggnad av barntillsynen för förvärvsarbetande föräldrar. Under perioden beräknas det årliga tillskottet av daghemsplatser till ca 4 000.

Den framtida utformningen av samhällets ekonomiska stöd till barnfamiljerna utreds av familjepolitiska kommittén, som bl. a. skall pröva frågan om införande av särskilt vårdnadsbidrag samt ompröva de nuvarande familjebostadsbidragen. Nya program för den verksamhet som hänförs till detta avsnitt kan således komma att påverka utvecklingen under perioden.

3.9. Kommunikationsväsende och energiförsörjning

Utöver utgifterna för vägväsendet omfattar anslagsgruppen investeringar inom de statliga kommunikationsverken samt vattenfallsverket. Budgetåret 1966/67 svarar statliga investeringar för 67 % av de totala utgifterna inom denna grupp. Bidrag till kommunala och enskilda investeringar utgör 16 %, medan återstoden, 17 %, väsentligen utgörs av konsumtionsutgifter.

Under perioden 1961/62—1964/65 ökade utgifterna inom gruppen med i genomsnitt knappt 2 % per år räknat i fasta priser. Som jämförelse kan nämnas att de totala statliga investerings- och konsumtionsutgifterna under samma period steg med drygt 6 %. Trots en relativt stark höjning av väg-

Kommunikationsväsende och energiförsörjning

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Totala utgifter	+ 1,8	3 858	+ 59	- 103	+ 33	+ 89	+ 0,5
däruav							
vägväsendet	+ 6,8	1 984	- 1	- 97	+ 72	+ 91	+ 0,8
kommunikationsverken ..	+ 4,7	1 357	+ 9	- 16	- 27	- 7	- 0,8
energiförsörjning	- 13,7	313	+ 50	+ 4	- 17	-	+ 2,8

anslagen var ökningstakten således förhållandevis begränsad inom anslagsgruppen under första delen av 1960-talet. Främst sammanhänger detta med utvecklingen av affärsverkens investeringar, vilkas sammanlagda volym höll sig på en i stort sett oförändrad nivå. Televerkets investeringar steg visserligen kraftigt eller med i genomsnitt över 5 % per år. Detta motverkades emellertid av en sjunkande investeringsvolym inom vattenfallsverket och luftfartsverket, vilket i sin tur var en följd av att dessa verk gjort vissa särskilt kostnadskrävande investeringar de närmast föregående åren. Vidare förändrades investeringsvolymen inom statens järnvägar endast obetydligt under perioden.

Bland faktorer som verkat i utgiftshöjande riktning kan nämnas att kostnader för högertrafikreformen tillkommit fr. o. m. budgetåret 1964/65 samt att nya grunder för beräkningen av driftsersättningen till SJ fastställts att gälla från samma år.

Den personalstyrka som sysselsattes inom anslagsgruppens aktiviteter var i stort sett oförändrad under perioden 1962/63—1965/66. En minskning av personalen inom främst statens järnvägar och vattenfallsverket motvägdes av en ökning inom postverket och vägväsendet.

Under de två budgetåren 1965/66 och 1966/67 stiger gruppens utgifter som helhet kraftigare än under de fyra föregående budgetåren. Orsakerna härtill är flera. Statens järnvägars investeringar ökar inte oväsentligt i samband med att utbyggnaden för Storstockholms lokaltrafik påbörjas. Även utgifterna för luftfart och sjöfart uppvisar en stegring. För luftfartens del sammanhänger detta med investeringarna i en ny flygplats i Malmöområdet. Utgifterna för omläggningen till högertrafik ökar mycket kraftigt och når budgetåret 1966/67 en högsta nivå av 270 milj. kr. Samtidigt fortsätter utgifterna för televerkets investeringar och vägväsendet att stiga, om än i dämpad takt vad gäller vägväsendet. Vattenfalls investeringar beräknas upphöra att minska budgetåret 1965/66.

Vid bedömningen av hur utgifterna inom anslagsgruppen kommer att utvecklas under de framförliggande åren, har hänsyn i första hand tagits till uppställda program och målsättningar. Detta gäller t. ex. högertrafikreformen och statens järnvägars utbyggnad för Storstockholms lokaltrafik. För flertalet områden inom gruppen är det emellertid förenat med vissa svårigheter att bedöma hur utgifterna kommer att utvecklas under antagandet om oförändrad ambitionsnivå. Detta sammanhänger med att någon klart definierad målsättning beträffande den framtida omfattningen av bl. a. väginvesteringarna och affärsverkens investeringar inte föreligger, vilket gör det svårt att fastställa vad som kan anses utgöra oförändrad ambitionsnivå. I valet mellan olika beräkningsmetoder har det bedömts lämpligast att generellt låta oförändrad ambitionsnivå innebära den utgiftsutveckling som svarar mot den beräknade årliga procentuella förändringen av trafiken och andra efterfrågefaktorer. Som utgångspunkt för beräkningarna har härvid valts utgiftsnivån under budgetåret 1966/67.

Som tidigare redovisats beräknas gruppens utgifter under innevarande och nästa budgetår öka kraftigare än under perioden 1961/62—1964/65. För perioden 1967/68—1970/71 förutses — vid oförändrad ambitionsnivå — ökningstakten ånyo dämpas. Sålunda beräknas utgifterna anslagsmässigt öka med i genomsnitt 0,5 % per år medan de totala investerings- och konsumtionsutgifterna över budgeten väntas öka med 2,1 resp. 3,4 %. Den relativt låga ökningstakten inom gruppen sammanhänger bl. a. med att utgifterna för högertrafikreformen faller bort samt att televerkets och statens järnvägars investeringar — om än med vissa fluktuationer — väntas ligga på en ungefär oförändrad nivå under perioden.

Den totala personalstyrkan inom gruppens aktiviteter — budgetåret 1966/67 ca 160 000 anställda — väntas förbli tämligen konstant under perioden eller möjligen minska något.

Vad gäller utvecklingen inom *vägväsendet* kommer enligt prognoserna i långtidsutredningen vägtrafiken att under andra hälften av 1960-talet årligen öka med i genomsnitt ca 6 %. Detta innebär en ganska kraftig dämpning av ökningstakten jämfört med den bakomliggande perioden. Under 1960-talets första hälft utgjorde trafikökningen nämligen ca 9 % per år. I enlighet med den redovisade beräkningsmetodikens har anslagen för väg- och gatubyggandet antagits årligen stiga ungefär i takt med den förväntade trafikökningen. Väg- och gatuunderhållet har i beräkningarna förutsatts stiga med i genomsnitt 3,4 % per år, vilket överensstämmer med den i långtidsutredningen beräknade stegringsstakten för reparations- och underhållsarbeten för investeringar i allmänhet. Det bör här påpekas att till denna anslagsgrupp inte hänförs arbetsmarknadsstyrelsens utgifter för beredskapsarbeten på vägar.

Kostnaderna för högertrafikreformen har enligt de beräkningar som redovisats i 1966 års statsverksproposition bedömts komma att uppgå till

sammanlagt ca 600 milj. kr., vartill kommer 75 milj. kr. för lån till anskaffning av högertrafikbussar. Anslagen för dessa ändamål, vilka för budgetåret 1966/67 uppgår till sammanlagt 270 milj. kr., väntas planenligt minska för att helt bortfalla budgetåret 1969/70.

Till *kommunikationsverken* räknas sjöfartsverket, postverket, televerket, statens järnvägar och luftfartsverket. Trafikökningen inom sjöfartsområdet förutses för perioden komma att bli låg. Statens anslag för sjöfartsändamål har med hänsyn härtill beräknats öka endast obetydligt. I avvaktan på statsmakternas ställningstagande till frågan om en förstärkning av isbrytarkapaciteten har några kostnader för detta ändamål inte medtagits inom ramen för oförändrad ambitionsnivå.

Postverket väntas komma att uppvisa den kraftigaste relativa ökningen av investeringarna, ca 7 % per år. Utgångspunkten för denna beräkning är en uppskattad ökning i poströrelsen med ca 5 % per år. För att denna skall kunna klaras utan en alltför kraftig ökning av personalstyrkan, erfordras åtgärder för att rationalisera postarbetet, bl. a. genom ökad maskinell hantering. En planering med detta syfte pågår inom postverket. Vidare har vissa särskilda byggnadsbehov föranlett en uppräknig av medelsbehovet under perioden.

Televerkets investeringar, vilka budgetåret 1966/67 beräknas till drygt 560 milj. kr., väntas under perioden inte komma att öka nämnvärt. Omfattningen av investeringarna i teleanläggningar har bedömts bl. a. mot bakgrunden av den väntade telefontrafikutvecklingen. Sålunda förutses en årlig ökning av lokalsamtalstrafiken med ca 5 % och av rikssamtalstrafiken med ca 8 %. Häremot svarar en beräknad ökning av investeringarna med ca 2 % per år. En reducering av medelsbehovet inträder genom att utgifterna för uppförande av en ny förvaltningsbyggnad i Farsta nedgår och bortfaller under perioden. Vidare beräknas verkets investeringar i rundradioanläggningar minska under perioden. Hänsyn har härvid endast tagits till beslutade utbyggnadsprogram. Av 1960 års radioutredning framlagda förslag har således inte beaktats inom ramen för oförändrad ambitionsnivå.

Statens järnvägars investeringsutgifter, vilka budgetåret 1966/67 uppgår till 365 milj. kr., beräknas öka något sett över hela perioden. Budgetåret 1967/68 väntas medelsbehovet öka kraftigt för att därefter åter sjunka. Detta sammanhänger bl. a. med de beslutade investeringarna för Storstockholms lokaltrafik. Till grund för beräkningarna ligger vidare en väntad trafikökning om 2 % per år. Ersättningen till statens järnvägar för upprätthållandet av olönsam trafik beräknas minska med 7 milj. kr. per år, ungefär motsvarande en årlig nedläggning av trafiken på 300—350 km järnväg.

Luftfartsverkets framtida ställning utreds f. n. av en särskild utredning, luftfartsutredningen. I avvaktan på utredningens förslag och statsmakternas ställningstagande till detta har verkets investeringar — budgetåret 1966/67 ca 25 milj. kr. — beräknats öka i takt med luftfartens väntade expansion,

8—9 % per år. Vid sidan härav har förändringarna i medelsbehovet för den nya flygplatsen i Malmöregionen beaktats. Slutligen förutses i enlighet med verkets egen bedömning en successiv minskning av verkets driftunderskott komma att äga rum under perioden.

För *energiförsörjningens* del bestäms investeringsbehovet inom vattenfallsverket av den förväntade efterfrågeutvecklingen för elkraft. I anslutning till centrala driftledningens långsiktsprognos för elförbrukningen i landet beräknas belastningen inom vattenfallsverkets område öka med 6,1 % per år fram till år 1970 och därefter med 5,5 %. För att tillgodose denna belastningsökning erfordras dels nya produktionsanläggningar, dels en utökning och förstärkning av distributionssystemet. Bland nya investeringar, som beräknas komma att påbörjas under perioden, kan nämnas Parkis och Bodens vattenkraftstationer, installation av ett fjärde aggregat i Stenungsunds värmekraftstation samt ytterligare en större värmekraftanläggning. Totalt beräknas investeringarna — budgetåret 1966/67 335 milj. kr. — öka med 6 % budgetåret 1967/68 för att sedan ligga kvar på denna nivå.

3.10. Bostadspolitik

Till denna anslagsgrupp har förts anslagen till räntebidrag och bostadslån samt vissa andra mindre anslag, huvudsakligen avseende bostadsstyrelsen.

Bostadspolitik

(Milj. kr., fasta priser)

Genomsnittlig årlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig årlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
		1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
— 5,2	1 477	+ 259	+ 14	+ 4	+ 14	+ 4,6

Räntebidragen avser att täcka den merkostnad för bostadskonsumenterna som uppkommer genom att räntorna på de lån, som i fråga om in-teckningssäkerhet ligger under statslånen, överstiger vissa garanterade räntesatser. Den garanterade räntesatsen varierar beroende på vilket år huset färdigställts. Enligt beslut av årets riksdag kommer fr. o. m. budgetåret 1966/67 subventionen att omfatta hus byggda år 1958 och senare. Den garanterade räntesatsen uppgår för primärlånen till 6 % i de två tidigaste subventionerade årgångarna och sjunker därefter successivt till 4 % i nyproduktionen. Som jämförelse kan nämnas att marknadsräntan för primärlån f. n. (april 1966) är 7 %.

Anslaget till bostadslån representerar det nettotillskott till bostadslåne-

fonden som, utöver inflytande amorteringar, erfordras för att utbetala de statliga bostadslånen. Dessa avser att helt eller delvis täcka intervallet över 70 % av ett för varje bostadshus fastställt låneunderlag, som i princip motsvarar produktionskostnaden. Räntan på dessa lån är f. n. 4 % och understiger således högst väsentligt marknadsräntan för lån i motsvarande säkerhetsläge på den öppna marknaden.

Anslagsgruppen uppvisar för den historiska perioden en årlig volymminskning med i genomsnitt drygt 5 %. Denna utveckling betingas framför allt av minskningen av de generella hyressubventionerna i form av räntebidrag. Denna minskning, som skett i flera etapper, har haft formen dels av höjningar av de garanterade räntesatserna, dels inskränkningar av antalet årgångar av hus som ingått i det subventionerade beståndet. De hyreshöjningar som därigenom uppstått har för vissa kategorier av bostadskonsumenter delvis kompenseras genom höjningar av vissa andra typer av bidrag. Anslaget till bostadslån förändrades från budgetåret 1961/62 till budgetåret 1964/65 endast i mindre omfattning. Bostadsbyggandets volym har under perioden ökat väsentligt men samtidigt har under senare år uppkommit omfattande eftersläpningar i utbetalningarna av statliga bostadslån, bl. a. beroende på det strama kreditmarknadsläget och därav följande svårigheter att avlyfta kreditiven. En förutsättning för utbetalning av de statliga lånen är nämligen att de underliggande lånen kunnat avlyftas.

Utgiftstrenden för anslagsgruppen under den framförliggande perioden avviker enligt beräkningarna väsentligt från den hittillsvarande eller från en genomsnittlig årlig minskning på ca 5 % till en ökning i ungefär samma takt. I fråga om räntebidragen grundas beräkningen på förutsättningen att ränteläget inte kommer att förändras under perioden samt att bostadsbyggandets volym kommer att stiga i ungefär samma takt som nationalprodukten. Vidare förutsätts att antalet subventionerade årgångar förblir oförändrat. Utifrån dessa förutsättningar skulle för räntebidragen erfordras ett fr. o. m. budgetåret 1967/68 oförändrat anslag. I detta sammanhang bör erinras om att formerna för finansiering av bostadsbyggandet är under utredning.

Den årliga ökningstakten för bostadsbyggandet har fixerats vid i runt tal 4 %, en volymökning som kommer att ta sig uttryck dels i en ökning av antalet igångsatta lägenheter, dels i en stigande utrymmes- och utrustningsstandard. Den möjliga ökningen i igångsättningen har uppskattats till ca 2 000 lägenheter per år.

Anslaget till bostadslånefonden stiger kraftigt till budgetåret 1967/68 på grund av att en betydande medelsreservation beräknas kunna tas i anspråk under budgetåret 1966/67 samt att de genomsnittliga lånebeloppen liksom antalet utbetalda lån antas stiga. Under återstoden av perioden beräknas anslaget i stort sett kunna hållas på den nivå som uppnås budgetåret 1967/68.

3.11. Näringarnas främjande

Denna anslagsgrupp omfattar dels direkta anslag för stöd till näringarna, dels utgifter och bidrag till olika myndigheter och institutioner som förmedlar nämnda stöd och som svarar för statens medverkan i rationaliseringsverksamhet och främjande i allmänhet av näringarna. Utgifterna domineras av stöd åt jordbruksnäringen.

Näringarnas främjande

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Totala utgifter	+ 5,2	585	+ 21	+ 4	+ 4	+ 9	+ 1,6
däruav							
jordbruk, fiske och skogsbruk	+ 2,2	388	+ 14	- 3	- 3	+ 3	+ 0,6
hantverk, handel och industri	+ 14,5	174	+ 7	+ 6	+ 6	+ 6	+ 3,4

För de senaste fyra budgetåren redovisas en utgiftsstegring för denna anslagsgrupp med drygt 5 % per år i fasta priser. Den relativt sett måttliga ökningen av utgifterna på jordbruksområdet hänför sig i huvudsak till ökade insatser för jordbrukets rationalisering i enlighet med år 1963 fattade beslut. Utgifterna för de senaste åren har ökat även för den av skogs- och skogsstyrelserna handhavda skogliga rationaliseringen. För gruppen hantverk, handel och industri uppvisas en kraftig ökning, hänförlig främst till hantverks- och industrilånen och anslaget för främjande av utrikeshandeln. Även anslagen till geologisk undersökning, provningsanstalterna och konsumentupplysning har ökat betydligt.

Utvecklingen på *jordbrukets* område under den nu ifrågavarande perioden kommer att bli beroende av de riktlinjer för jordbrukspolitiken som statsmakterna på grundval av 1960 års jordbruksutrednings förslag kan komma att fastställa. Särskilt en omläggning av prisregleringssystemet skulle kunna föra med sig stora konsekvenser för medelsanvisningen över budgeten. I förevarande sammanhang har bedömningen gjorts med utgångspunkt från hittills gällande jordbrukspolitiska riktlinjer. Härvid har räknats med att ett ökat behov av medel för rationaliseringsverksamheten kommer att uppvägas av ett — till följd av nedläggning av mindre jordbruk — minskat medelsbehov för småbruksstöd.

För fisket väntas en fortsatt övergång till större och modernare fiske-

båtar, vilket återspeglas i en viss fortsatt ökning i utlåningen till fiskerilånefonden.

För skogsbruket har i samband med en beräknad hög rationaliseringstakt ett fortsatt behov bedömts föreligga att utveckla främst den planerande verksamheten i de skogliga myndigheterna. Den beräknade genomsnittliga utgiftsstegringen innefattar även medel för en ökad skogsplantering av sämre jordbruksmark.

Inom gruppen *hantverk, handel och industri* befinner sig stora delar av verksamheten under utredning och fastlagda program saknas därför f. n. nästan helt. Vissa anslagsökningar beräknas dock bl. a. till prisutjämning på jordbruksråvaror till livsmedelsindustrin, geologisk undersökning och patentverket.

3.12. Skatteutjämningsbidrag

Denna utgiftsgrupp omfattar dels skatteutjämningsbidrag till kommunerna, dels särskilda ersättningar som utgår till vissa städer och kyrkor samt kyrkofonden med anledning av indragna eller mistade förmåner.

Utgifterna domineras helt av skatteutjämningsbidragen, vilka f. n. uppgår till ca 96 % av den totala utgiftssumman inom gruppen.

Skatteutjämningsbidrag

(Milj. kr.)

Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
		1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
+ 5,1	1 152	+ 120	+ 110	+ 90	+ 70	+ 7,6

Skatteutjämningsystemet har omlagts efter beslut av 1965 års riksdag. Enligt detta beslut har såväl de hittillsvarande skatteersättningarna till kommunerna med anledning av 1957 och 1961 års ortsavdragsreformer som skattelindringsbidraget till skattetyngda kommuner ersatts med ett nytt generellt skatteutjämningsbidrag. Dessutom har vissa speciella statsbidrag avlösts. Staten har vidare övertagit en betydande del av kommunernas kostnader för folkpensioneringen. Inom denna anslagsgrupp redovisas dock endast utgifter som sammanhänger med de allmänna skatteutjämningsbidragen.

Statens kostnader för skatteutjämningsbidragen påverkas av ett flertal faktorer. Vid beräkningen av utgiftsutvecklingen har förutsatts att bidraget under hela beräkningsperioden skall utgå enligt nu gällande grunder. Beräkningen bygger vidare på de antaganden angående inkomstutvecklingen, för vilka redogörs i avsnitt 6 (alt. I). Slutligen har räknats med en höjning

av de kommunala utdebiteringssatserna med i genomsnitt 25 öre om året.

Bland övriga anslag inom gruppen kan nämnas ersättningar till städerna för mistad tolag. Enligt beslut av 1964 års riksdag skall den tolagsersättning, som tidigare har utgått till vissa städer, avvecklas under en femårsperiod. För år 1965 utgick full kompensation med sammanlagt 40 milj. kr. Under de fyra följande åren skall ersättningen i princip avvecklas.

3.13. Diverse

Under denna rubrik har grupperats vissa utgifter som inte lämpligen kan hänföras till någon av de tidigare behandlade anslagsgrupperna, nämligen anslag till statsdepartementen och riksdagen, vissa kostnader för skatteväsendet, överståthållarämbetet och länsstyrelserna, kulturella ändamål, räntorna på statsskulden samt u-hjälpen och andra internationella ändamål.

Diverse

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Totala utgifter	+ 0,0	2 524	+ 171	+ 190	+ 170	+ 181	+ 6,4
därav							
riksstyrelsen	+ 12,3	280	+ 26	+ 24	+ 6	— 5	+ 4,4
statsskuldräntor	— 6,6	854	+ 40	+ 80	+ 70	+ 70	+ 6,9

Utgiftsgruppen *riksstyrelsen* omfattar anslag till hov- och slottsstaterna, statsdepartementen — fränsett försvarsdepartementet, som hänförts till anslagsgruppen totalförsvaret — samt riksdagen. Vidare ingår vissa centrala ämbetsverk och utrikesförvaltningen.

Utgiftsökningen under budgetåren 1961/62—1964/65 uppgick till drygt 12 % per år och hänförde sig till stor del till de centrala ämbetsverken. Flera av dessa fick under perioden ny organisation och större resurser bl. a. inom rationaliserings- och revisionsområdet.

Utgiftsgruppens utvecklingstakt under prognosperioden förutses bli betydligt lägre än under början av 1960-talet eller i genomsnitt 4,4 %. Ungefär hälften av utgiftsstegringen hänför sig till investeringar och avser förvaltningslokaler för departementen och ämbetsverken samt fastigheter för utrikesrepresentationen.

Utgifterna under gruppen *statsskuldräntor* bestäms av statsskuldens utveckling och räntenivån. Statsskulden har under fyraårsperioden fram t. o. m. budgetåret 1964/65 kunnat minskas med närmare 1 200 milj. kr.

För perioden 1966/67—1970/71 har statsskuldräntorna beräknats med

utgångspunkt från en årlig ökning av statsskulden med 1 miljard kr. och en genomsnittsränta på 6 %. Någon samordning med de totalbudgetunderskott som redovisas i avsnitt 7 har således inte skett.

Ökningstakten under perioden 1961/62—1964/65 har varit hög för utgifterna till kultur, idrotts- och friluftsliv samt naturvård. För kulturens del har särskilt anslagen till teaterverksamhet, såväl de kungliga teatrarna som turné- och stadsteatrarna, ökat i snabb takt. Den statliga verksamheten på naturvårdens område har byggts ut väsentligt sedan beslut fattades år 1963 om inrättande av statens naturvårdsnämnd och den nya naturvårdslagen kom till.

För perioden fram till 1970/71 föreligger i allmänhet inte några direkt fastlagda planer som tidsmässigt anger utvecklingen inom olika sektorer av detta område. Bl. a. pågår utredning om hur de statliga insatserna på idrottens område skall få en så effektiv användning som möjligt. Den ökade fritiden beräknas dock komma att medföra krav på ökade resurser på idrotts- och friluftsområdet. På kulturområdet pågår vidare praktiskt försöksarbete, t. ex. i fråga om rikskonsert- och riksutställningsverksamhet. För naturvårdens del har utgiftsutvecklingen beräknats med utgångspunkt från den utbyggnad av verksamheten som innefattas i 1963 års principbeslut samt 1965 års principbeslut om ny organisation för hela naturvårdssektorn.

Beträffande utgifterna för u-hjälp har beräkningsmässigt antagits en årlig ökning av ungefär samma storleksordning som för budgetåret 1966/67. Bland övriga till diversegruppen hänfödda utgiftsområden faller en relativt stor ökning på vissa kostnader för skatteväsendet. Utöver kostnaderna för den årliga taxeringen tillkommer under perioden kostnader för en allmän fastighetstaxering samt vissa kostnader till följd av att uppbördsverken den 1 januari 1967 förstatligas i sådana städer som fortfarande har egen uppbördsförvaltning.

3.14. Totala utgifter

I följande tabell sammanfattas utgiftsutvecklingen för samtliga anslagsgrupper. De totala utgifterna beräknas i fasta priser öka i avsevärt lägre takt under perioden än under första hälften av 1960-talet, eller med 3,1 % mot 6,6 %. En stor del av den utgiftsökning som ger genomsnittssiffran 3,1 % faller dock på det första året. För budgetåret 1967/68 beräknas nämligen utgifterna öka med ca 6 %, dvs. ungefär motsvarande utvecklingen under budgetåren 1961/62—1964/65. Denna ojämna stegringstakt följer delvis av att utgiftsutvecklingen beräknats utifrån begreppet oförändrad ambitionsnivå, medan inga kostnader för nya reformer inräknats. Ökningar till följd av statsmakternas hittills fattade beslut påverkar framför allt det för-

Tabell 7. Utgiftsutvecklingen

(Milj. kr.)

	Genomsnittlig procentuell förändring vid fasta priser 1961/62—1964/65	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring vid fasta priser 1966/67—1970/71
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Totala utgifter	+ 6,6	31 313	+ 1 868	+ 913	+ 689	+ 532	+ 3,1
Totalförsvaret	+ 4,9	15 048	+ 424	+ 104	— 22	— 53	.
Utbildning och forskning ..	+ 10,5	5 358	+ 203	+ 158	+ 184	+ 149	+ 3,1
Rätts- och polisväsende ..	+ 22,8	1 135	+ 39	+ 35	+ 34	+ 32	+ 3,0
Allmän försäkring	+ 11,0	5 465	+ 320	+ 317	+ 125	+ 129	+ 3,9
Arbetsmarknads- och lokaliseringpolitik	+ 24,4	1 137	+ 62	+ 29	+ 28	— 137	— 0,4
Hälsa-, sjuk- och socialvård	+ 7,3	1 626	+ 156	+ 25	+ 7	+ 12	+ 2,9
Stöd till barnfamiljer	+ 8,1	1 948	+ 34	+ 30	+ 32	+ 37	+ 1,7
Kommunikationsväsende och energiförsörjning ..	+ 1,8	3 858	+ 59	— 103	+ 33	+ 89	+ 0,5
Näringarnas främjande	+ 5,2	585	+ 21	+ 4	+ 4	+ 9	+ 1,6
Bostadspolitik	— 5,2	1 477	+ 259	+ 14	+ 4	+ 14	+ 4,6
Skatteutjämningsbidrag ..	+ 5,1	1 152	+ 120	+ 110	+ 90	+ 70	+ 7,6
Diverse	+ 0,0	2 524	+ 171	+ 190	+ 170	+ 181	+ 6,4

¹ Anslagen uppgår till 5 398 milj. kr. I tabellen angivet belopp avser den utgiftsnivå som inträder då den beslutade uppbyggnaden av anslagsbehållningarna med 350 milj. kr. beaktas.

sta året i perioden. Den använda tekniken medför vidare att kostnaderna för vissa tidsbegränsade program bortfaller under slutet av perioden. Vidare dämpas utgiftsökningen på vissa områden då ett preciserat mål uppnås och berörda anslag stabiliseras på den givna nivån. Bland de faktorer som förklarar skillnaden i ökningstakt för utgifterna för budgetåret 1967/68 jämfört med resten av perioden kan särskilt nämnas att ökningstakten för försvarsutgifterna nedgår med drygt 300 milj. kr. mellan budgetåren 1967/68 och 1968/69. Detta beror i huvudsak på att utgiftsnivån för budgetåret 1966/67 tillfälligt dragits ned. Andra stora utgiftsposter med en markerad omsvängning i ökningstakten mellan budgetåren 1967/68 och 1968/69 är bostadslånegivningen samt anslagen till mentalsjukvården och vägväsendet, där skillnaden beräknas till i runt tal 350, 100 resp. 100 milj. kr. Orsaken härtill är för bostadslånegivningen till stor del av anslagsteknisk karaktär. För mentalsjukvården stabiliseras anslagen fr. o. m. budgetåret 1968/69, då mentalsjukvårdsreformen helt genomförts. Under vägväsendet bortfaller kostnader för genomförande av högertrafik.

Det bör påpekas att den redovisade utgiftsutvecklingen (med visst undantag för skatteutjämningsbidragen) förutsätter pris- och lönestabilitet. I det avsnitt som behandlar budgetsaldots utveckling har vid alternativa antaganden om statsinkomsternas utveckling gjorts tillägg för ökade statliga löneutgifter samt för vissa utgifter som varierar med prisnivån t. ex. folkpensioner och omkostnader.

4. Statsutgifternas realekonomiska utveckling

4.1. Inledning

Analysen av den statliga utgiftsutvecklingen i realekonomiska termer syftar till att belysa den samhällsekonomiska innebörden av den förutsedda utgiftsexpansionen. En uppdelning i realekonomiska kategorier är till nytta bl. a. när man skall analysera budgetens konjunkturmässiga verkningar, dess allokerings- och fördelningspolitiska aspekter m. m. I detta sammanhang bör erinras om att klassificeringen omfattar totalbudgeten, dvs. driftbudgeten exklusive avskrivningar, samt investeringsanslagen. Analysen omfattar således inte affärsverkens driftutgifter, de statliga bolagen samt stora delar av socialförsäkringssystemet bl. a. AP-fonden.

Vid en konjunkturmässig analys är det i första hand av intresse att urskilja sådana utgifter — konsumtion och investering — som innebär att staten direkt själv efterfrågar produktionsresurser. Övriga utgifter påverkar samhällsekonomin på ett mera indirekt sätt.

Vid konjunkturanalys knyts intresset till när ett anslag tas i anspråk, inte till när det beviljas. I och för sig är det därför angeläget att ta hänsyn till förändringar i reservationsmedelsanslag och i dispositionen av rörliga krediter. För den långa period som långtidsbudgeten omfattar har det dock, med vissa undantag, inte ansetts möjligt att uppskatta hur dessa faktorer inverkar.

Den uppdelning som görs mellan konsumtionsutgifter och investeringsutgifter är ur vissa synpunkter mycket schablonmässig. De senare definieras i princip som bruttoinvesteringar i samhällsekonomisk mening, dvs. nyanskaffning och underhåll av byggnader och anläggningar, inventarier, fordon och annan utrustning för stadigvarande bruk liksom försvarets tyngre materiel. Även engångsanskaffning av annan materiel räknas som investering (lagerökning). I den mån investeringsverksamheten bedrivs i statens egen regi inkluderas även löner till statsanställda. Emellertid representerar betydande delar av den offentliga konsumtionen också i viss mening produktiva investeringar. Utgifterna för utbildning måste i hög grad anses vara att bygga för framtida välbefinnande för samhället i dess helhet. Detsamma gäller i stor utsträckning för sjuk- och hälsovården. I den offentliga konsumtionen inräknas vidare konventionellt de statliga insatserna för forskning och tekniskt utvecklingsarbete, vilka har en klar karaktär av produktiva investeringar. Dit hör även de växande utgifterna för att genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder öka arbetskraftens rörlighet.

Till konsumtionsutgifter hänförs de löpande utgifterna för produktionen av tjänster inom sjuk- och socialvården, undervisningssektorn, rätts- och polisväsende, totalförsvaret m. m. Ungefär 70 % av de statliga konsumtionsutgifterna består av löner och pensionskostnader. Resten utgörs av omkostnader i den löpande verksamheten.

Som investering räknas huvuddelen av investeringsanslagen samt vissa utgifter på driftbudgeten, främst vägbyggande och materialinköp.

I statens inkomstfördelningspolitik spelar de direkta inkomstöverföringarna en central roll. Direkta inkomstöverföringar är sådana som ges utan motprestation och som ökar mottagarens köpkraft utan att påverka konsumtionsvalet. De viktigaste exemplen är folkpensioner, barnbidrag, sjukförsäkring och studiebidrag. Skatteutjämningsbidragen till kommunerna kan också ses som en speciell form av direkt inkomstöverföring.

Ett annat slag av statliga transfereringsutgifter utgör indirekta inkomstöverföringar eller subventioner. Även dessa kommer den slutliga mottagaren till godo utan att han levererar någon motprestation, men endast om han inriktar sin efterfrågan på ett visst bestämt sätt. Som exempel på subventioner kan nämnas bostadssubventioner, i form av bostadsrabatter och räntebidrag, lokaliseringsbidrag och bidrag till byggande av enskilda vägar. I subventioner har inräknats bidrag både till offentliga och till privata företag.

Subventioner har ur konjunkturmässiga och fördelningspolitiska aspekter i betydande utsträckning samma verkningar som om staten själv konsumerat (investerat) medlen.

Statsräntorna har viss släktskap med inkomstöverföringarna i så måtto att de inte representerar någon direkt efterfrågan på reala resurser. Å andra sidan kan de ses som ersättning för att staten får disponera kapital, varför alltså en motprestation i viss mening ges.

Den sista realgruppen slutligen omfattar finansiella transaktioner såsom statens långivning, aktieköp, markköp m. m.

4.2. Konsumtions- och investeringsutgifter

I tabell 8 har statens egna konsumtions- och investeringsutgifter sammanförts med statsbidragen till kommunerna för motsvarande ändamål. Denna redovisningsmetod har valts för att underlätta rättvisande jämförelser mellan olika år. Utvecklingen av de olika utgiftsgrupperna skulle annars påverkas av de förändringar i fråga om huvudmannaskap som inträffar under de aktuella budgetåren. Den samhällsekonomiska effekten av utgifter inom ett visst verksamhetsområde är i princip densamma, vare sig staten själv svarar för verksamheten eller kommunerna driver den med statsbidrag.

På liknande sätt har förfarits med bidrag till vissa privata ideella organisationer, t. ex. till erkända vårdanstalter för alkoholmissbrukare. I enlighet

med definitionen av subventioner har däremot bidrag till företag etc. förts till den gruppen.

I de statliga konsumtionsutgifterna har slutligen inkluderats även bidrag till internationell verksamhet.

Tabell 8. Konsumtions- och investeringsutgifternas utveckling
(Milj. kr.)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65 i fasta priser	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71 i fasta priser
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Konsumtionsutgifter	+ 6,9	11 280	+ 647	+ 306	+ 342	+ 333	+ 3,4
Statliga ¹	+ 8,1	7 380	+ 330	+ 232	+ 251	+ 257	+ 3,4
Driftbidrag till kommuner	+ 7,7	3 470	+ 290	+ 58	+ 110	+ 24	+ 3,3
Bidrag till ideella organisationer m. m.	+ 12,5	430	+ 27	+ 16	- 19	+ 52	+ 4,1
Investeringsutgifter	+ 5,3	6 990	+ 415	- 53	+ 139	+ 85	+ 2,0
Statliga	+ 4,1	6 010	+ 337	+ 21	+ 120	+ 61	+ 2,2
Investeringsbidrag till kommunerna	+ 14,7	980	+ 78	- 74	+ 19	+ 24	+ 1,2

¹ Inklusive internationella ändamål.

Utgifterna för konsumtion och investering omfattar närmare 60 % av statsutgifterna. Konsumtionsutgifterna beräknas öka vid oförändrad ambitionsnivå med 3,4 % i fasta priser och löner mot 6,9 % under perioden 1961/62—1964/65. De största ökningarna inom statlig konsumtion förutses för utbildning och forskning, arbetsmarknadspolitik, rätts- och polisväsende och internationella ändamål. Ökningen av driftbidrag till kommunerna sammanhänger huvudsakligen med mentalsjukvårdens kommunalisering och ökningen av driftbidraget till kommunala gymnasiala skolor.

Av den totala ökningen i långtidsutredningens kalkyl för statlig konsumtion (exklusive kommunbidrag etc.) om 4,3 % går således huvudparten åt för att upprätthålla oförändrad ambitionsnivå. Det bör dessutom erinras om att långtidsutredningens kalkyl för den statliga konsumtionens utveckling torde kunna förverkligas endast under mycket gynnsamma omständigheter och att kalkylen ställer stora krav på finanspolitiken.

Även för investeringsutgifterna förntses en långsammare uppgång för framtiden än under den här valda jämförelseperioden. Det ligger i sakens natur att oförändrad ambitionsnivå innebär en jämförelsevis lugn investeringsutveckling. En stor del av den framtida utgiftsökningen faller på totalförsvaret eftersom beräkningsmässigt förutsatts att försvaret skall återgå till den formella anslagsnivån för budgetåret 1966/67 samt därutöver successivt få ta i anspråk de 350 milj. kr. med vilka reservationsmedelsbehållningarna ökade budgetåret 1966/67. Hälso- och sjukvård, affärsverken,

våganlagen och den fortgående upprustningen av universitet och högskolor är andra tunga poster i den beräknade statliga investeringsutvecklingen.

Bidragen till kommunala investeringsutgifter, som ökade i mycket snabb takt under perioden 1961/62—1964/65, förutses expandera avsevärt långsammare.

4.3. Övriga realgrupper

Tabell 9. Utvecklingen av utgifterna för inkomstöverföringar m. m.
(Milj. kr.)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1961/62—1964/65 i fasta priser	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1966/67—1970/71 i fasta priser
			1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	
Direkta inkomstöverföringar	+ 9,9	8 680	+ 445	+ 505	+ 197	+ 213	+ 3,7
Till enskilda	+ 10,6	7 530	+ 325	+ 395	+ 107	+ 143	+ 3,1
Skatteutjämningsbidrag m. m.	+ 5,1	1 150	+ 120	+ 110	+ 90	+ 70	+ 7,6
Subventioner	+ 2,7	1 570	— 69	+ 52	— 40	— 22	— 1,3
Statsskuldräntor	— 5,6	850	+ 75	+ 82	+ 72	+ 71	+ 7,9
Finansiella transaktioner m. m.	+ 1,5	1 940	+ 356	+ 21	— 21	— 150	+ 2,6

I enlighet med principerna för långtidsbudgeten har i gruppen direkta inkomstöverföringar till enskilda kostnaderna för folkpensionerna beräknats inklusive de av statsmakterna t. o. m. år 1968 fastställda standardhöjningarna. Hänsyn har givetvis även tagits till utvecklingen av antalet pensionärer. Förskjutningen mot högre åldrar medför också ökade kostnader för sjukförsäkringen. Utgifterna för barnbidragen har räknats upp med ledning av barnantalets utveckling.

Skatteutjämningsbidraget har beräknats enligt gällande bidragsregler och baserats på de antaganden som angivits i avsnitt 3.12.

Subventionerna visar en svag nedgång under perioden. Detta sammanhänger främst med att lokaliseringstödet endast är beslutat t. o. m. budgetåret 1969/70 och därför — i enlighet med de principer som uppställts för långtidsbudgeten — förutsatts avvecklat från denna tidpunkt. Bidragen för drift av trafiksvaga järnvägar och till AB Atomenergi beräknas också minska.

Inom finansiella transaktioner, slutligen, är bostadslånen den dominerande posten. Dessa visar liksom studiemedlen en viss uppgång under perioden, vilket dock motverkas av en förutsatt avveckling av lokaliseringslånen, långivningen i samband med högertrafikreformen samt lånen till byggande av sjukhem.

5. Personalutvecklingen

Omfattningen av långtidsbudgetens personalredovisning. Personalredovisningen omfattar i princip den statliga verksamheten samt det kommunala skolväsendet. Redovisningen är inte begränsad till personal som avlönas på avlöningsanslag utan innefattar i förekommande fall även anställda som avlönas från andra anslag. Materialet omfattar både tjänstemän och arbetare, dock ej städningpersonal. Med undantag av AB Atomenergi ingår inte statliga bolag i materialet.

Som mått på personalutvecklingen används totala antalet tjänster, enligt gällande organisationsplan, omräknade till heltidstjänster. Den valda metodiken leder till att de redovisade personalanspråken för den framförliggande perioden underskattas i flera avseenden. Dels tillkommer den efterfrågan som följer av att ett betydande antal tjänster f. n. är vakanta, dels föreligger behov av personal för vikariatstjänstgöring. Materialet innefattar inte kompensation för arbetstidsförkortning. Slutligen bör beaktas att vissa tjänster f. n. innehas av personer som saknar föreskriven kompetens.

Under budgetåren 1963/64—1968/69 påverkas den statliga sektorns omfattning av ett antal huvudmannaskapsreformer. Den 1 juli 1963 övergick huvudmannaskapet för provinsiälläkarväsendet till landstingen. Den 1 januari 1965 övergick huvudmannaskapet för rådhusrätterna samt för polis-, åklagar- och exekutionsväsendet från kommunerna till staten. Fr. o. m. budgetåret 1966/67 kommunaliseras de statliga gymnasierna. Den 1 januari 1967 beräknas staten överta de kommunala uppbördsverken. Vid samma tidpunkt skall mentalsjukvården övertas av landstingen. Serafimerlasarettet övertas den 1 juli 1968 av Stockholms stad. För att kunna göra en rättvisande jämförelse mellan budgetåren har beräkningen av personalförändringarna i princip skett med utgångspunkt från nu gällande organisation. En konsekvens härav är att de nivåförändringar i totalantalet i personalredovisningen upptagna tjänster, som följer vid huvudmannaskapsförändringar mellan stat och kommun, inte ingår som sådana i de redovisade förändringssiffrorna.

Kalkylen i långtidsutredningen. Den i avsnittet 2 beskrivna situationen på arbetsmarknaden utgör bakgrunden vid en bedömning av den framtida personalutvecklingen inom den statliga och statsunderstödda sektorn. Enligt långtidsutredningens kalkyl leder en jämförelse mellan de förväntade trenderna på utbudssidan och en summering av olika sektorers planer till ett efterfrågeöverskott under perioden 1965—1970 på arbetskraft i storleksordningen 175—275 000 personer. Efterfrågan från den offentliga sektorn

har därvid beräknats till ca 100 à 115 000, exklusive kompensation för arbetstidsförkortning.

Ehuru det »arbetskraftsgap» som uppstår inte kan användas som mått på den framtida arbetskraftsbristen visar dock siffrorna att det är omöjligt för samtliga sektorer att förverkliga sina planer i synnerhet som det redan i utgångsläget föreligger brist på arbetskraft.

I den kalkyl som presenteras i långtidsutredningen som exempel på en möjlig balanserad utveckling, i vilken således samtliga sektors planer har beskurets, har sysselsättningsökningen inom den offentliga sektorn (exklusive affärsverk och bolag) begränsats till 90 000 förvärvsarbetande.

Nedskärningarna har huvudsakligen gjorts med hänsyn till arbetskraftssituationen inom olika delsektorer där huvudmännens planer med hänsyn till personalläget ter sig orealiserbara. Detta gäller bl. a. undervisning, hälso-, sjuk- och socialvårdsområdena. Redan den nyrekrytering om 90 000 förvärvsarbetande som förutsätts i kalkylen får anses vara högt tilltagen.

Beräkningarna innebär att sektorn offentliga tjänster, liksom under hela perioden 1960—1965, blir den utan jämförelse snabbast expanderande med en ökningstakt om ca 3,5 % per år, vilket är ungefär lika med under 1950-talet men mindre än under åren 1960—1965 då denna uppgick till 4,5 %.

Prognoserna i långtidsutredningen är uttryckta i antal förvärvsarbetande enligt folkräkningsdefinitionen, dvs. i princip förvärvsarbetande med minst halv normal arbetstid. Dessa siffror måste omvandlas för att bli jämförbara med långtidsbudgetens. Vidare skiljer man i långtidsutredningen inte mellan den statliga och den kommunala sektorn.

Schablonmässigt kan man uppskatta att en ökning med 90 000 förvärvsarbetande (enligt folkräkningsdefinitionen) i produktionen av offentliga tjänster (exklusive kommunala och statliga affärsverk) implicerar en ökning av personalen enligt långtidsbudgetens definition — således personal i statlig verksamhet (exklusive affärsverken) och det kommunala skolväsendet, uttryckt i heltidstjänster — om ca 30 000. Det är med denna siffra som de i det följande redovisade anspråken bör jämföras. Härvid är att märka, som tidigare understrukits, att en utökning av den offentliga sektorn i den takt som kalkylen i långtidsutredningen anger torde kunna förverkligas endast under mycket gynnsamma omständigheter.

Reservation måste göras för de avsevärda osäkerhetsmarginaler som finns i det statistiska grundmaterialet. Detta gäller såväl de siffror som långtidsbudgeten redovisar som de som återfinns i långtidsutredningen. Osäkerheten i beräkningarna ökas ytterligare av svårigheterna att förutsäga produktivitetsutvecklingen. I den arbetsmarknadssituation som nu förutses måste ansträngningarna att genom rationaliseringar hålla nere personalantalet ytterligare intensifieras. I de direktiv som utsänds till myndigheterna av Kungl. Maj:t inför det årliga petitaarbetet uppmanas också myndigheterna att lägga särskild vikt vid möjligheterna att genom omorga-

nisation, mekanisering, delegering av beslutsfunktionen och andra rationaliseringsåtgärder åstadkomma personalbesparingar. Som exempel på produktivetsbefrämjande åtgärder kan nämnas den omorganisation som möjliggjorts genom polis- och exekutionsväsendets förstatligande, utökningen av polisens fordonspark och andra tekniska hjälpmedel, införande av ADB i folkbokföring och skatteuppbörd m. m. I årets statsverksproposition förordas åtgärder för att begränsa antalet klassavdelningar inom grundskolan genom att antalet elever per klass anpassas till vad som förutsattes i 1962 års grundskolebeslut. Härigenom utnyttjar man effektivare de befintliga lärarresurserna.

Det kan slutligen erinras om det kontinuerliga rationaliseringsarbete som bl. a. statskontoret svarar för samt om den pågående programbudgetutredningen vilken bl. a. syftar till att finna metoder för att mäta produktiviteten inom förvaltningen.

Långtidsbudgetens personalkalkyl. I tabell 10 har angetts den personalutveckling som följer av oförändrad ambitionsnivå. Den presenteras uppdelad på de ändamålsgrupper som är personalmässigt styrande.

Totalförsvarets ökning under de senaste budgetåren har inneburit ofta betydande öknings för flertalet delområden. Den största enskilda ökningen har ägt rum vid flygvapnets verkstäder. Den förväntade framtida ökningen vid oförändrad ambitionsnivå beror bl. a. på en förväntad ökning av personalen vid verkstäderna med ca 200 årligen och vissa öknings i anslutning till genomförandet av ett nytt värnplikssystem. Inom försvaret före-

Tabell 10. Personalutvecklingen 1962/63—1970/71

Ändamål	Genomsnittlig årlig förändring 1962/63—1965/66	Förändring till 1966/67	Totalt 1966/67	Förändring från föregående budgetår till			
				1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Totalförsvaret	+ 730	+ 330	56 930	+ 340	+ 300	+ 310	+ 300
Utbildning och forskning (exkl. skolväsendet)	+ 1 360	+ 1 030	19 460	+ 1 220	+ 1 420	+ 1 190	+ 960
Skolväsendet	+ 2 950	+ 1 110	82 350	+ 220	+ 290	+ 1 710	+ 1 760
Rätts- och polisväsendet	+ 580	+ 680	27 400	+ 440	+ 440	+ 450	+ 420
Arbetsmarknadsverket m. m.	+ 200	+ 180	4 810	+ 70	+ 70	+ 70	+ 70
Hälsa-, sjuk- och socialvård	+ 520	+ 230	20 920	+ 240	+ 160	+ 110	+ 120
Kommunikationsväsendet (inkl. vägar)	+ 320	— 80	17 050	+ 30	— 40	—	+ 10
Länsstyrelserna m. m.	+ 380	+ 630	10 950	— 60	— 170	— 90	+ 180
Övrigt	+ 590	+ 720	23 080	+ 270	+ 380	+ 380	+ 470
Totalt	+ 7 630	+ 4 830	262 950	+ 2 770	+ 2 850	+ 4 130	+ 4 290

ligger vidare en betydande otillfredsställd efterfrågan på personal som uppskattas till i runt tal 6 000 personer. Försvarets efterfrågan inriktas i hög grad mot teknisk personal, dvs. mot en sektor av arbetsmarknaden där bristen är särskilt svår.

Utbildning och forskning (exklusive skolväsendet) domineras personalmässigt av högre utbildning och forskning som svarar för ungefär 2/3 av totalantalet anställda inom denna ändamålsgrupp och för en ännu större del av förändringssiffrorna.

Skolväsendet är i personalhänseende den största enskilda ändamålsgruppen och dess utveckling är därför av strategisk betydelse. Den kraftiga uppbromsningen i ökningstalet till budgetåret 1966/67 avspeglar dels att befolkningsutvecklingen medför en långsammare ökning av antalet skolpliktiga barn, dels de tidigare nämnda ansträngningarna att inom ramen för gällande bestämmelser begränsa antalet klasser. Det är också tack vare detta som ökningssiffrorna för budgetåren 1967/68 och 1968/69 ligger så jämförelsevis lågt. Totalt kan man räkna med att på detta sätt inbespara ca 2 600 heltidslärartjänster vilket skulle medföra en motsvarande reduktion av den rådande bristen på kompetenta lärare.

Den personalmässigt största verksamhetsgrenen inom *rätts- och polisväsendet* är polisen. Denna svarar för ca 2/3 av det totala antalet tjänster och uppvisar en snabb expansion. Budgetåret 1966/67 inrättas 450 nya tjänster, samtidigt som dock antalet aspiranter minskas med ett hundratal. Vid oförändrad ambitionsnivå blir den framtida expansionen långsammare men polisen svarar dock för en väsentlig del av ökningarna. Den fortgående uppbyggnaden av kriminalvården och personalförstärkningen vid domstolarna är de två vid sidan av polisen största posterna.

Styrande anslag inom *arbetsmarknadspolitik* är arbetsförmedlingarna och omskolningsverksamheten.

Under den gångna jämförelseperioden domineras utvecklingen inom *hälso-, sjuk- och socialvård* av mentalsjukvården som även svarar för 2/3 av det totala antalet tjänster budgetåret 1966/67. Mentalsjukvården överförs till landstingen den 1 januari 1967, varför därefter inträdande eventuella personalförändringar inte ingår i prognosen för budgetåren 1967/68—1970/71. Ändamålsgruppens ökning under denna period beror till stor del på beslutad fortsatt utbyggnad av universitetssjukhusen.

Kommunikationsväsendets i personalhänseende viktigaste område är vägförvaltningarna med ca 13 800 anställda. Minskningen till budgetåret 1966/67 beror på att medelsanvisningen till nya vägbyggen under det kommande budgetåret ligger på oförändrad nivå, vilket i förening med produktivitetsökningen förväntas leda till en viss reduktion av personalen. För vägförvaltningarna har inte beräknats någon personalökning. Detta tillåter en ökning av vägbyggandet och vägunderhållet av samma omfattning som sektorns produktivitetsökning.

Vid *länsstyrelserna* håller f. n. datakontor för folkbokföring och skatteuppbörd på att inrättas. Ca 500 nya tjänster har inrättats för detta ändamål budgetåren 1965/66 och 1966/67. Genom att personal friställs vid de lokala skattemyndigheterna och på annat håll inom länsstyrelserna räknar man dock med att kunna spara in netto 300 befattningshavare när reformen är helt genomförd. Bakom den för budgetåren 1967/68—1969/70 redovisade nettominskningen ligger således dels en betydande minskning till följd av datakontorsreformen dels en ökning av landsstatens personal i övrigt i anslutning till svällande arbetsvolym.

Personalredovisningens grupp *övrigt* omfattar bl. a. riksstyrelsen, näringsarnas främjande, allmänna kultur- och bildningsändamål och diverse verk och myndigheter såsom SIDA, riksförsäkringsverket, byggnadsstyrelsen, SMHI, tullverket och länsbostadsnämnderna.

Sammanfattning av personalutvecklingen (exklusive affärsverken). Ökningssiffrorna till budgetåret 1966/67 avspeglar den konjunkturmässigt betingade återhållsamhet som präglade 1966 års statsverksproposition. I ökning till 1966/67 redovisas ca 4 800 tjänster vilket är en betydande uppbromsning i jämförelse med genomsnittet, ca 7 600, under de närmast föregående budgetåren. Än mera markant är dämpningen om man jämför med ökningen till budgetåret 1965/66 om ca 8 600 tjänster.

Under de två första budgetåren i prognosperioden förutses, vid oförändrad ambitionsnivå, jämförelsevis moderata uppgångar på ungefär 2 800 tjänster i genomsnitt. För periodens senare del åter stiger siffran till i runt tal 4 200. De låga ökningstalen under budgetåren 1967/68 och 1968/69 är helt beroende av att man kan förverkliga den eftersträlvade begränsningen av antalet klasser i grundskolan. Härigenom kan ökningen av antalet lärartjänster begränsas och lärarbristen reduceras.

Totalt ökar antalet anställda, omräknade till heltidsanställda, under femårsperioden 1965/66—1970/71 med ungefär 19 000. Till detta tal måste läggas den otillfredsställda efterfrågan på personal som f. n. föreligger, uppskattningsvis inemot 7 000 tjänster och behovet av personal för vikariats-tjänstgöring. Vidare innefattar materialet inte någon kompensation för arbetstidsförkortning.

Sammanfattningsvis återstår endast en smal »reform»-marginal till de 30 000 heltidsanställda som i långtidsutredningens kalkyl reserverats för den statliga sektorn och det kommunala skolväsendet. Utrymmet för personalökningar torde dessutom i hög grad variera mellan olika delområden inom den offentliga verksamheten till följd av skilda egenskaper, bl. a. i utbildningshänseende, hos den efterfrågade arbetskraften.

Det bör i detta sammanhang erinras om att långtidsutredningens prognoser för det totala utbudet av arbetskraft får betecknas som optimistiska och att utredningen i sitt räkneexempel tilldelat den offentliga sektorn en myc-

ket betydande del av nettotillskottet av arbetskraft. Även en omfördelning av resurser till den offentliga sektorn av den storleksordning som behövs för oförändrad ambitionsnivå kommer att ställa stora krav på den ekonomiska politiken.

De statliga affärsverken. Med hänsyn till att de statliga affärsverkens driftutgifter inte ingår i den sedvanliga budgetbehandlingen har verkens egna bedömningar infogats i långtidsbudgeten. Här kan alltså i vissa fall ingå ökning utöver oförändrad ambitionsnivå.

Tabell 11. Personalutvecklingen vid de statliga affärsverken 1962/63—1970/71

Ändamål	Genomsnittlig årlig förändring 1962/63— 1965/66	Förändring till 1966/67	Totalt 1966/67	Förändring från föregående budgetår till			
				1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Postverket	+ 1 710	+ 1 180	44 700	+ 800	+ 600	+ 400	+ 200
Televerket	+ 620	— 290	37 740	+ 65	+ 200	+ 300	+ 300
Statens järnvägar ..	— 2 020	— 1 490	51 520	— 1 290	— 990	— 990	— 990
Luftfartsverket	+ 40	+ 20	980	+ 50	+ 45	+ 45	+ 45
Domänverket	— 500	— 310	9 500	— 310	— 310	— 310	— 310
Vattenfallsverket ..	— 770	— 50	7 780	— 40	— 35	—	—
Försvarets fabriks- verk	+ 70	+ 110	4 480	+ 20	— 60	+ 50	+ 120
Summa	— 850	— 820	156 700	— 700	— 550	— 510	— 640

Den rationaliseringsverksamhet som under en följd av år försiggått inom *statens järnvägar* fortsätter men de möjliga personalbesparingarna i absoluta tal reduceras givetvis i samma mån som arbetsstyrkan minskar. Under perioden 1962/63—1965/66 var den genomsnittliga minskningen 2 000 per år medan den för budgetåret 1966/67 förutses bli ca 1 500 personer och för därefter följande fyraårsperiod uppskattas till i genomsnitt drygt 1 000 befattningshavare om året.

I den arbetsmarknadssituation som förutses torde det bli svårt för *postverket* att kunna tillfredsställa sina anspråk på personaltillskott. I detta sammanhang erinras om att postverket nyligen offentliggjort ett program, som bl. a. innefattar investeringar i storleksordningen 200 milj. kr., i syfte att minska behovet av personaltillskott.

Televerket har en snabbt stigande trafikvolym. Genom stora investeringar, framför allt automatisering av telefontrafiken, har personalökningen hittills kunnat begränsas. Under budgetåret 1966/67 planeras en liten minskning av personalantalet, medan under följande år en moderat ökning förutses.

Inom *vattenfallsverket* och *domänverket* förutses antalet anställda komma att fortsätta att minska ehuru utvecklingen inom dessa inte längre ger

lika markanta resultat i form av sjunkande personalsiffror som under närmast föregående år. För *försvarets fabriksverk* förutses ungefär oförändrad trend liksom för *luftfartsverket*.

Totalt förväntas således affärsverken fortsätta att genom rationaliseringar minska sin personal, fastän i långsammare takt än tidigare.

6. Inkomstutvecklingen

Totalbudgetens inkomstbegrepp omfattar, förutom inkomsterna på driftbudgeten, även avskrivningsmedel inom kapitalfonderna, övriga kapitalmedel samt kapitalåterbetalningar.

I avsnittet 3 har visats hur statsutgifterna ökar om man utgår från en oförändrad ambitionsnivå. En analog utveckling för statens inkomster innebär att skattereglerna under perioden är oförändrade. Det skall emellertid härvid påpekas att statsmakterna sedan budgetåret 1961/62 ett flertal gånger fattat beslut om sådana förändringar av skattereglerna vars effekt varit ökade statsinkomster. Detta har möjliggjort den omfattande reformverksamhet, som beskrivits i det föregående.

Av avgörande betydelse för statsinkomsternas förändring vid oförändrade skatteregler är de antaganden som görs om skatteunderlagets utveckling. För åren 1966 och 1967 har, i anslutning till den redovisning som lämnas i 1966 års reviderade finansplan, antagits att lönesumman kommer att stiga med ca 8 resp. ca 7 %.

Analogt med den använda metoden för åren 1966 och 1967 har utgångspunkten för beräkningen av lönesummans utveckling under åren 1968—1971 varit bruttonationalproduktens antagna förändring. Denna antas stiga med 3,8 % per år 1968 och 1969 och därefter med 4,8 % per år. Ökningarna är resultatet av en årlig produktivitetsökning med 4,5 % och en årlig ökning av antalet sysselsatta med 0,3 % samt, i vad gäller åren 1968 och 1969, även den avtalsenliga arbetstidsförkortningen som minskar den totala arbetstiden med ca 1 % årligen. Skatteunderlaget påverkas, förutom av bruttonationalproduktens volymmässiga utveckling, även av prisutvecklingen. Vad gäller lönesumman har denna beräknats utifrån två alternativa antaganden om prispförändringar. För åren 1966 och 1967 har gjorts samma antagande om prispförändringarna som i 1966 års reviderade finansplan, dvs. drygt 3 % år 1966 och 3 % under år 1967. I alt. I förblir priserna därefter oförändrade under de återstående åren i perioden. Enligt alt. II antas priserna komma att fortsätta att stiga med 3 % även under periodens övriga år.

I följande tabell redovisas lönesummans utveckling enligt de här gjorda

Tabell 12. Lönesummans utveckling 1966—1971

(Procentuell förändring)

	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Alternativ I	+ 8	+ 7	+ 3,8	+ 3,8	+ 4,8	+ 4,8
Alternativ II	+ 8	+ 7	+ 6,8	+ 6,8	+ 7,8	+ 7,8

antagandena. Bägge alternativen medför en långsammare ökning än genomsnittet under 1960-talets första hälft som var ca 10 % per år.

Antagandena om lönesummans utveckling har dels legat till grund för beräkningen av inkomstskattetitels uppbörd grundad på inkomst av tjänst, dels förutsatts motsvara ökningstakten i den konsumtion som är belagd med allmän varuskatt. Övriga inkomstslag har framskrivits trendmässigt och någon åtskillnad har inte gjorts mellan de bägge alternativen.

Resultatet av de gjorda beräkningarna enligt *alt. I* framgår av tabell 13.

Tabell 13. Statsinkomsternas utveckling 1966/67—1970/71. Alt. I

(Milj. kr.)

	1966/67	Förändring till			
		1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Inkomstskatt	12 400	+ 200	+ 100	+ 800	+ 1 500
Allmän varuskatt	5 800	+ 400	+ 300	+ 200	+ 400
Övriga inkomster	13 465	+ 285	+ 370	+ 455	+ 490
Summa	31 665	+ 885	+ 770	+ 1 455	+ 2 390

Inkomstskatten kommer enligt detta alternativ att praktiskt taget stagnera under budgetåren 1967/68 och 1968/69. Denna utveckling beror på flera faktorer: den fortsatta effekten av den år 1966 genomförda sänkningen av den direkta skatten, den jämfört med tidigare år antagna lägre ökningstakten för lönesumman samt den avtalsenliga arbetstidsförkortningen under åren 1967—1969.

Inkomstskattetitels utveckling bestäms av nettot mellan statens bruttoppbörd under inkomstskattetiteln och vissa utgifter, väsentligen utbetalningar av kommunalskattemedel till kommunerna. Den sammantagna effekten av de i det föregående nämnda faktorerna är en successiv uppbromsning av ökningstakten i statens bruttoppbörd under tiden fram till budgetåret 1968/69. Medan ökningen i bruttoppbörd för budgetåret 1965/66 uppskattas till ca 3,4 miljarder kr. beräknas stegringen under de tre därpå följande budgetåren till resp. 2,4, 1,7 och 1,2 miljarder kr. Utbetalningarna till kommunerna ökar däremot snabbare under budgetåret 1966/67 än under 1965/66, med 2,3 mot 1,7 miljarder kr. Därefter sker en successiv minskning av ökningstakten, från 1,6 miljarder kr. budgetåret 1967/68 till 0,2 miljarder kr. 1970/71. Utvecklingen sammanhänger med att utbetalningarna av kommunalskattemedel sker med två års eftersläpning, varför dämpningen i lönesummans ökning påverkar utbetalningarna senare än bruttoppbörden influeras.

Resultatet av dessa skilda trender för inkomstskattetitels inkomster resp. utgifter blir den slutliga nettobehållningen på titeln som framgår av tabell 13.

Beträffande inkomsterna från den allmänna varuskatten har såsom tidigare nämnts förutsatts att den skattepliktiga konsumtionen och därmed skatteuppbörden skulle stiga i takt med lönesummans utveckling. Bland större ökningsposter under rubriken övriga inkomster kan nämnas att automobilskattemedlen förutsatts öka med ca 140 milj. kr. om året. I enlighet med de principer om oförändrade skatteregler som ligger till grund för långtidsbudgeten har dock trafikomläggningsskatten antagits falla bort varför ökningen av automobilskattemedlen budgetåret 1967/68 begränsas till ca 30 milj. kr. Tullmedlen beräknas öka med 50 milj. kr. under vardera av de två första budgetåren varefter ökningstakten sjunker till 20 resp. 25 milj. kr. Titeln skatt på sprit beräknas trendmässigt öka med 50 milj. kr. om året. Inkomsterna under rubriken uppbörd i statens verksamhet minskar med resp. 95, 90, 60 och 30 milj. kr. under berörda budgetår till följd av avvecklingen av de kommunala bidragen till staten i samband med polisväsendets m. m. förstatligande.

Enligt *alt. II* erhålls en viss förstärkning av statsinkomsterna jämfört med *alt. I*. Fortfarande kvarstår dock en markerad uppbromsning av statsinkomsternas stegringstakt under budgetåren 1967/68 och 1968/69 jämfört med de närmast föregående budgetåren. Statsinkomsternas beräknade utveckling enligt det högre antagandet för lönesummans ökning redovisas i tabell 14.

Tabell 14. Statsinkomsternas utveckling 1966/67—1970/71. Alt. II

(Milj. kr.)

	1966/67	Förändring till			
		1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Inkomstskatt	12 400	+ 400	+ 1 100	+ 1 800	+ 1 700
Allmän varuskatt	5 800	+ 500	+ 400	+ 500	+ 500
Övriga inkomster	13 465	+ 280	+ 370	+ 450	+ 490
Summa	31 665	+ 1 180	+ 1 870	+ 2 750	+ 2 690

7. Budgetsaldots utveckling

I det föregående har statsutgifternas och statsinkomsternas utveckling redovisats. Härvid har använts totalbudgetbegreppet dvs. budgetens sammantagna utgifter och inkomster. För utgifterna har härvid antagits fasta priser och löner.

I avsnitt 6 om inkomstutvecklingen har gjorts vissa antaganden för skatteinkomsternas utveckling och två alternativa beräkningar utförts. I bägge dessa alternativ ingår för åren 1966 och 1967 en beräknad prisutveckling, som ansluter sig till de antaganden som görs i 1966 års reviderade finansplan dvs. en ökning med ca 3 % årligen. I alt. II förutsätts dessutom för åren 1968—1971 en fortsatt årlig prisstegring med 3 %. Prisökningar medför utgiftsökningar framför allt inom sådana områden på budgeten där utgifternas storlek är anknutna till indexförändringar. Detta gäller i första hand försvarskostnaderna och folkpensionerna där prisökningar automatiskt leder till ökade statliga utgifter. Men även omkostnadsdelen av de statliga konsumtions- och investeringsutgifterna påverkas till viss del av prisförändringar. I de två alternativ för budgetsaldots utveckling som i det följande presenteras har kostnadsökningar till följd av de antagna prisförändringarna inkalkylerats. För försvarsutgifternas del har beräknats kostnaderna för prisregleringen enligt nu gällande principer. De beräkningar som gjorts för folkpensionerna avser kostnaderna för utfallande indextillägg vid den antagna prisstegringen. Det bör påpekas att de här gjorda justeringarna för prisutvecklingen inte ger någon fullständig bild av hur budgetens utgiftssida skulle påverkas vid en utveckling enligt de gjorda prisantagandena.

I de i avsnitt 3 redovisade utgifterna har vidare inte inräknats kostnader för höjningar av de statsanställdas löner. Varje procents löneökning beräknas medföra en merkostnad av ca 80 milj. kr. I detta belopp ingår kostnader för statsunderstödd verksamhet och personalpensioner. Affärsverken har däremot inte medtagits i denna beräkning. Härvid har förutsatts att lönehöjningar på detta område i princip kompenseras med rationaliseringar eller taxehöjningar och således inte får någon direkt budgeteffekt. Den kalkylmässiga utgångspunkten för den schablonmässiga beräkning av löneökningar för de statsanställda som gjorts i långtidsbudgeten har varit den genomsnittliga produktivitetsutvecklingen i samhällsekonomin. Vidare har hänsyn tagits till de gjorda prisantagandena.

I tabell 16 visas budgetsaldots utveckling med de enligt *alt. I* givna förutsättningarna för inkomstutvecklingen m. m. Här framgår att budgetsal-

Tabell 16. Budgetsaldo 1966/67—1970/71. Alt. I
(Milj. kr.)

	Absoluta be- lopp 1966/67	Förändring till			
		1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Utgifter (fasta priser).....	31 410 ¹	+ 1 870	+ 910	+ 690	+ 530
Löneökningar	+ 750	+ 520	+ 410	+ 420	+ 450
Försvarsutgifter (priskompensation) .	+ 100	+ 160	+ 90	+ 110	+ 60
Folkpensioner (indextillägg)	+ 90	+ 120	—	—	—
Ökade omkostnader	+ 90	+ 50	—	—	—
Summa utgifter	+ 32 440	+ 2 720	+ 1 410	+ 1 220	+ 1 040
Inkomster.....	31 670	+ 880	+ 770	+ 1 450	+ 2 390
Budgetsaldo (absoluta belopp)	— 770	— 2 610	— 3 250	— 3 020	— 1 670

¹ Varav ökad disposition av rörliga krediter 100 milj. kr.

dot kraftigt försämras budgetåret 1967/68 samt ytterligare något budget-
året 1968/69 för att sedan förbättras framför allt under det sista budget-
året i perioden. Huvudorsaken härtill är den under avsnitt 6 behandlade
uppbromsningen av inkomstökningen. Härtill kommer att utgifterna beräk-
nas öka avsevärt snabbare 1967/68 än de följande budgetåren.

Tabell 17. Budgetsaldo 1966/67—1970/71. Alt. II
(Milj. kr.)

	Absoluta be- lopp 1966/67	Förändring till			
		1967/68	1968/69	1969/70	1970/71
Utgifter (fasta priser).....	31 410 ¹	+ 1 870	+ 910	+ 690	+ 530
Löneökningar	+ 750	+ 570	+ 550	+ 590	+ 620
Försvarsutgifter (priskompensation) .	+ 100	+ 170	+ 180	+ 180	+ 190
Folkpensioner (indextillägg)	+ 90	+ 120	+ 160	+ 170	+ 180
Ökade omkostnader	+ 90	+ 100	+ 100	+ 100	+ 100
Summa utgifter	+ 32 440	+ 2 830	+ 1 900	+ 1 730	+ 1 620
Inkomster.....	31 670	+ 1 180	+ 1 870	+ 2 750	+ 2 690
Budgetsaldo (absoluta belopp)	— 770	— 2 420	— 2 450	— 1 430	— 360

¹ Varav ökad disposition av rörliga krediter 100 milj. kr.

Saldoutvecklingen enligt *alt. II* redovisas i tabell 17. Budgetsaldona för-
bättras jämfört med de saldon som framkommer vid det lägre inkomst-
antagandet. För budgetåret 1967/68 är förbättringen närmare 200 milj.
kr. och för 1968/69 800 milj. kr. I absoluta tal är dock budgetunderskotten
dessa år mycket höga. Vidare förbättras även i detta alternativ budget-
saldot avsevärt i slutet av perioden.

8. Sammanfattning

Långtidsbudgeten är en beräkning av statens utgifter och inkomster för de närmast framförliggande åren. Den skall tjänstgöra som ett informationsunderlag för statsmakternas beslut om nya aktiviteter och reformer och om den ekonomiska politikens uppläggning på längre sikt. Detta innebär dock inte att långtidsbudgeten inrymmer förslag om vilka nya reformer och aktiviteter som skall genomföras under de kommande åren. Inte heller inrymmer långtidsbudgeten rekommendationer rörande den framtida utformningen av den ekonomiska politiken. Den visar i stället upp omfattningen av de resurser som behövs för att gällande målsättningar skall kunna uppfyllas och gjorda åtaganden infrias. Utgångspunkten för beräkningen av resursanspråken är således en oförändrad ambitionsnivå. I fråga om statsinkomsterna utgår långtidsbudgeten analogt från oförändrade skatteregler.

Arbetskraftsutvecklingen. Arbetskraften under andra hälften av 1960-talet kommer att öka långsammare än under tidigare perioder, speciellt perioden 1960—1965. Vår totala befolkning kommer visserligen att fortsätta att öka och detta i en snabbare takt än tidigare. Denna ökning faller emellertid på de unga, som ännu inte inträtt i förvärvslivet, och på pensionärerna. Den yrkesverksamma befolkningen kommer däremot att öka avsevärt långsammare. Mot en årlig ökning av antalet årsarbetande under 1960-talets första hälft på 0,9 % svarar en årlig ökning under resten av 1960-talet på endast 0,3 %. Det är då att märka att denna beräknade ökning utgår från relativt optimistiska förutsättningar. Förvärvsintensiteten bland gifta kvinnor förutsätts sålunda öka mycket kraftigt. För att möjliggöra detta kommer bl. a. aktiva åtgärder från samhällets sida att behövas i ökad utsträckning. Detta gäller såväl omskolningspolitiken som åtgärderna för att stimulera arbetskraftens geografiska och branschmässiga rörlighet. Ett mer relevant mått på arbetskraftens utveckling än antalet årsarbetande är arbetskraftsvolymen mätt i timmar. Denna ökade under åren 1960—1965 med i genomsnitt 0,3 % per år. Till följd av den avtalade förkortningen av arbetstiden beräknas volymen arbetade timmar under perioden fram till år 1970 i genomsnitt komma att minska med 0,3 % per år. Under de tre år som arbetstidsförkortningen genomförs, 1967—1969, förutses nämligen arbetskraftsvolymen årligen minska med 0,7 %.

Den offentliga sektorns hittillsvarande utbyggnad har lett till en stark ökning av antalet sysselsatta. Under senare år har den statliga verksamhe-

ten, inklusive det kommunala skolväsendet sålunda årligen tillförts drygt 7 500 tjänster. Detta innebär en uppgång med ca 3 % per år.

Mot bakgrunden av arbetskraftsutvecklingen skulle en fortsatt stegring i denna takt av statens personalefterfrågan — om den överhuvud skulle vara möjlig att tillgodose — ofrånkomligen få besvärande återverkningar för övriga sektorer inom samhällsekonomin.

Enligt en på långtidsutredningens kalkyler grundad beräkning skulle sysselsättningsökningen inom den statliga och statsunderstödda sektorn under åren 1966—1970 kunna omfatta ca 30 000 tjänster. Detta innebär att den statliga sektorn tilldelats en betydande del av nettotillskottet av arbetskraft.

Enligt de beräkningar som utförts i långtidsbudgeten kommer sysselsättningsökningen inom den statliga verksamheten och det statsunderstödda skolväsendet under budgetåren 1967/68—1970/71 att uppgå till i genomsnitt ca 3 500 tjänster per år eller sammanlagt ca 14 000 tjänster. Procentuellt motsvarar detta en stegringstakt på ca 1,5 % per år. Det är då att märka att kalkylerna inrymmer endast det personaltillskott som fordras för att redan beslutade reformer och gjorda åtaganden skall kunna infrias. Redan i utgångsläget föreligger vidare en betydande otillfredsställd efterfrågan på personal som uppskattas till i runt tal 7 000 personer. Vid en jämförelse med långtidsutredningen måste hänsyn också tas till den sysselsättningsökning som sker under budgetåret 1966/67. Denna uppgår till inemot 5 000 tjänster. Den marginal för reformer som enligt dessa beräkningar skulle återstå är följaktligen obetydlig.

Enligt långtidsbudgetens beräkningar skulle uppgången under de två första budgetåren i prognosperioden begränsas till i genomsnitt 2 800 tjänster. För periodens senare del stiger siffran till över 4 000. Tyngdpunkten ligger under hela perioden på utbildningssektorn, som svarar för mer än hälften av ökningen. De jämförelsevis låga ökningstalen under budgetåren 1967/68 och 1968/69 är helt beroende av att begränsningen — inom ramen för 1962 års grundskolebeslut — av antalet klassavdelningar i grundskolan kan komma till stånd.

I vilken utsträckning det kommer att bli möjligt att realisera de ökade statliga personalbehoven är svårt att förutsäga. Redan en överflyttning av resurser i den omfattning som behövs för att upprätthålla oförändrad ambitionsnivå kommer att ställa stora krav på den ekonomiska politiken. Utrymmet för personalökningar varierar i hög grad mellan olika delområden inom den offentliga sektorn till följd av skilda egenskaper hos den efterfrågade arbetskraften, bl. a. i utbildningshänseende. Även om utrymme totalt skulle finnas följer inte härav att gjorda bedömningar för delområdena kan realiseras. Bristen på arbetskraft kan således framkalla behov av temporära omprövningar av nu gällande ambitionsnivå när det gäller att tillgodose den växande efterfrågan på offentlig service och offentliga tjänster.

Utgiftsplanerna. Långtidsbudgetens beräkningar åskådliggör den förändring av utgiftsnivån som erfordras under de närmaste åren för att upprätthålla oförändrad ambitionsnivå inom den statliga och statsunderstödda sektorn.

Begreppet oförändrad ambitionsnivå inrymmer genomförandet och fullföljandet av en rad angelägna reformplaner. Till dessa hör fortsatt utbyggnad av grundskolan och de gymnasiala skolorna, höjt studerandeantal vid universitet och högskolor från 60 000 till närmare 90 000 studerande, vidgade forskningsresurser, utökad lärarutbildning i syfte att minska lärarbristen, standardhöjning åren 1967 och 1968 av folkpensionerna, utbyggnad av barntillsynen för förvärvsarbetande föräldrar, förstärkning av arbetsmarknadspolitiken, ökade vägbyggnadsanslag, utbyggnad av affärsverkens produktionsapparater, fortsatt ökning av bostadsbyggandet, öka- de skatteutjämningsbidrag till kommunerna samt ökad u-hjälp.

Trots att beräkningarna utgår från dagens ambitionsnivå och utgiftsnivån således låses vid statsmakternas redan gjorda åtaganden, tyder beräkningarna på en fortsatt snabb ökning av statsutgifterna under återstoden av 1960-talet. Nivån för de totala statsutgifterna, mätt i fasta priser och löner, stiger enligt kalkylerna från 31,3 miljarder kr. budgetåret 1966/67 med 4,0 miljarder kr. till 35,3 miljarder kr. budgetåret 1970/71. Den genomsnittliga ökningstakten uppgår härigenom till 3,1 % per år. Om härtill läggs ett antagande om en ökning av de statsanställdas löner i takt med den genomsnittliga produktivitetens utvecklingen jämte de ökade utgifterna till följd av de antagna prisförändringarna under åren 1966 och 1967, stiger den totala utgiftsökningen till inemot 6,5 miljarder kr. eller med i genomsnitt 4,8 % per år.

Bakom de angivna genomsnittstalen döljer sig en betydande ojämnheter i

Tabell 18. Statsutgifternas beräknade förändring till 1967/68

(Milj. kr., avrundade tal)

Anslagsgrupp	Anslag 1966/67	Anslagsförändring till 1967/68
Totalförsvär ¹	5 150	+ 580
Utbildning och forskning	5 360	+ 200
Allmän försäkring	5 560	+ 440
Hälso-, sjuk- socialvård	1 630	+ 160
Bostadspolitik	1 480	+ 260
Skatteutjämningsbidrag	1 150	+ 120
Löneökningar ²	750	+ 520
Övrigt	11 360	+ 440
Summa	32 440	+ 2 720

¹ Inklusive kompensation för prisstegringar men exklusive utgifter för höjda löner åt försvarets anställda. Det för budgetåret 1966/67 angivna beloppet utgörs av summan anvisade anslag minskad med den beslutade uppbyggnaden av anslagsbehållningarna med 350 milj. kr.

² Inklusive försvarsanställda.

utgifternas utveckling. Under periodens första år, 1967/68 beräknas statsutgifterna inklusive höjda statstjänarlöner stiga med 8,4 % medan ökningen för de tre återstående budgetåren begränsas till drygt 3,4 % per år. I absoluta tal uppgår utgiftsökningen budgetåret 1967/68 till ca 2,7 miljarder kr. Hur denna utgiftsökning fördelar sig på några av de större utgiftsområdena framgår av tabell 18. I denna har särredovisats de anslagsgrupper som för budgetåret 1967/68 uppvisar en ökning med mer än 100 milj. kr.

Totalförsvarsanslagen domineras av utgifterna för det militära försvaret, som svarar för ca 90 % av den redovisade ökningen. Den betydande ökningen av de militära försvarsutgifterna budgetåret 1967/68 beror på två faktorer. Drygt hälften är en följd av att utgiftsnivån av konjunkturmässiga skäl drogs ned för budgetåret 1966/67. För budgetåret 1967/68 har i kalkylerna hypotetiskt förutsatts en återgång till den högre nivån, innebärande en utgiftsökning med 350 milj. kr. Härtill kommer kompensation för prisutvecklingen. Anslagsökningen för utbildning och forskning är en nettoeffekt — vid oförändrade löner — av minskande utgifter för grundskolan och starkt stigande utgifter som följd av beslutade utbyggnadsplaner framför allt för den högre utbildningen och forskningen samt för den gymnasiala utbildningen. Även anslagen för studiesociala ändamål ökar kraftigt. Utgifterna för anslagsgruppen allmän försäkring stiger genom gjorda åtaganden om standardhöjning för folkpensionärerna, genom ökning av antalet pensionärer samt genom indextillägg till folkpensionerna till följd av prisutvecklingen. Kostnadsökningen inom gruppen hälso-, sjuk- och socialvård betingas i hög grad av att mentalsjukvården överförs till landstingen. De bostadspolitiska anslagen stiger kraftigt budgetåret 1967/68 främst genom att en betydande medelsreservation beräknas bli tagen i anspråk under budgetåret innan. Skatteutjämningsbidragen stiger enligt nu gällande grunder till följd av inkomstutvecklingen och den beräknade utvecklingen av de kommunala utdebiteringssatserna. Bland utgifterna inom övrigposten med stora ökningstal kan nämnas anslagen till arbetsmarknadspolitik, väganlagen, vattenfallsverkets investeringar samt de internationella biståndsanslagen.

Resursfördelning och statsfinanser. Enligt långtidsutredningens beräkningar kommer tillväxten av det totala resursutrymmet, mätt som nationalproduktens stegringstakt, att avta under åren 1966—1970 jämfört med första hälften av 1960-talet. Mot en årlig ökningstakt av bruttonationalprodukten under åren 1960—1965 på 4,9 % svarar i långtidsutredningens kalkyl en genomsnittlig stegringstakt på endast 4,2 % per år under perioden 1965—1970. Betingelserna för resurstillväxten utgörs främst av arbetskraftsvolymens tillväxt och produktivitetsutvecklingen. Den senare ökade under 1960-talets första hälft med i genomsnitt 4,3 % per år. För andra

hälften av 1960-talet har långtidsutredningen antagit en ytterligare stegring av produktivitetsoökningen till 4,5 % per år. Detta antagande baseras på förutsättningen av en accelererad strukturomvandling och höjning av utbildningsnivån hos arbetskraften m. m. Produktivitetstillväxtens stegring är emellertid inte tillräcklig för att motverka den minskande arbetskraftsvolymen, vilket förklarar beräkningen av bruttonationalproduktens dämpade ökningstakt. Bakom den genomsnittliga resurstillväxten med 4,2 % per år ligger — till följd av arbetstidsförkortningens periodisering — en uppgång med 4,8 % under åren 1966 och 1970 och endast 3,8 % per år under åren däremellan.

I ett i långtidsutredningen framlagt avvägningsexempel har till följd av det begränsade resursutrymmet den framtida stegringstakten för såväl den privata och offentliga konsumtionen som för investeringarna bromsats upp jämfört med tillväxten under 1960-talets första hälft. Mot en ökning under budgetåren 1961/62—1964/65 av 5,7 % per år för både offentlig konsumtion och bruttoinvesteringar står en tillväxt med 4,7 % under åren 1966—1970. Eftersom den privata konsumtionen skulle tillåtas öka med endast 3,4 % per år mot 4,6 % under 1960—1965, innebär den antydda utvecklingen dock en stark förskjutning av resurser till förmån för offentlig konsumtion och investeringar. Nationalproduktens investeringsandel skulle sålunda stiga med 0,3 procentenheter till 33,0 % och den offentliga konsumtionsandelen med 1,7 procentenheter till 16,2 %.

Medan den kommunala konsumtionsökningen beräknas bli oförändrad, ca 5 % per år, skulle enligt långtidsutredningens exempel den statliga konsumtionsökningen behöva dämpas från i genomsnitt närmare 7 % per år under åren 1960—1965 till 4,3 % under perioden 1966—1970. Beträffande investeringarna är förhållandet det omvända; mot en kraftig uppbromsning i kommuninvesteringarnas tillväxttakt från 12 % till 5 % per år står en uppgång för de statliga investeringarna från 3 % till 4,5 % per år.

Enligt långtidsbudgetens beräkningar skulle volymökningen för den statliga konsumtionen komma att uppgå till i genomsnitt 3,4 % per år under perioden 1966/67—1970/71. En jämförelse mellan långtidsutredningens och långtidsbudgetens kalkyler visar således att huvudparten av det tillgängliga, reala utrymmet för ökning av den statliga konsumtionen under perioden 1966/67—1970/71 redan är in-tecknad av gjorda åtaganden.

Samma förhållande gäller för statens investeringar. Trots att det ligger i sakens natur att oförändrad ambitionsnivå implicerar en jämförelsevis lugn investeringsutveckling, tar de i långtidsbudgeten upptagna investeringsbehoven, ca 2 % per år, i anspråk större delen av det reala expansionsutrymmet för de statliga investeringarna.

Bakom de genomsnittliga, årliga ökningstalen för statlig konsumtion och investering — såsom de framkommer i långtidsbudgeten — döljer sig betydande ojämnheter i utvecklingstakten. Under det första året i perioden,

1967/68, uppgår den volymmässiga ökningen av konsumtionsutgifterna till 5,7 %. För de tre återstående budgetåren begränsas konsumtionens tillväxt till ca 2 % per år. Denna ojämna ökningstakt kännetecknar även de statliga investeringarna. Budgetåret 1967/68 stiger dessa med inte mindre än 5,9 %, medan ökningen för de följande åren begränsas till drygt 1 % per år.

Det förhållandet att en så stor del av utgiftsökningen koncentreras till budgetåret 1967/68 kan möjligen bero på en benägenhet att överskatta de på kort sikt realiserbara utgiftsökningarna. Vidare är det en följd av att de finansiella konsekvenserna av redan fattade reformbeslut som regel mognar ut snabbt och alltså får effekt redan första året i prognosperioden. Utgiftsutvecklingen under periodens senare budgetår påverkas å andra sidan i dämpande riktning av vissa stora, tidsbegränsade utgiftsprogram. Det militära försvaret, folkpensionerna och mentalsjukvården är exempel på utgiftsområden med snabbt stigande utgifter under periodens förra hälft men med därefter i huvudsak oförändrad utgiftsvolym. Kostnaderna för det lokaliseringspolitiska stödet, högertrafikomläggningen och oljelageringsprogrammet representerar under periodens senare hälft bortfallande utgifter.

Långtidsbudgetens beräkningar av den volymmässiga utvecklingen för statlig konsumtion — inklusive bidrag till statunderstödd verksamhet — anger en genomsnittlig tillväxt med drygt 3 % per år under budgetåren 1966/67—1969/70. Detta innebär dock inte att utgifterna för den statliga konsumtionen skulle tillväxa i samma takt. Statlig konsumtion utgörs till stor del av lönekostnader; i runt tal kan andelen anges till två tredjedelar. Den återstående tredjedelen avser omkostnader och andra driftutgifter. För denna senare del kan antas att priserna följer den allmänna prisutvecklingen, vilket i en fastprisberäkning alltså innebär oförändrade priser. Vad löneandelen av offentlig konsumtion beträffar, gäller däremot att man måste räkna med att lönerna för de statsanställda och de anställda inom statsunderstödd kommunal verksamhet kommer att stiga under perioden. Denna stegring av löneandelen kan schablonmässigt antas motsvara den genomsnittliga produktivitetsutvecklingen, dvs. 4,5 % per år.

En drygt treprocentig volymmässig ökning av den offentliga konsumtionen skulle härigenom medföra en utgiftsmässig ökning med inemot 5 %. Slutsatsen härav är följaktligen att för att finansiera en volymmässig konsumtionsökning med drygt 3 % fordras att inkomsterna växer med närmare 5 %.

Under det första året i perioden, när konsumtionsutgifterna volymmässigt ökar med närmare 6 %, erfordras en häremot svarande inkomstökning med omkring 8 %.

För att belysa det finansiella utrymmet — vid oförändrad skattepolitik — för den i långtidsbudgeten kalkylerade utgiftsutvecklingen, har beräk-

ningar även utförts av statsinkomsternas utveckling. Skatteunderlaget har härvid antagits öka med 8 % år 1966 och 7 % år 1967. För åren därefter har två alternativa antaganden gjorts om pris- och löneutvecklingen.

Det ena alternativet förutsätter oförändrade priser och en fortsatt tillväxt av lönesumman i samma takt som nationalprodukten. I det andra alternativet, som även det utgår från bruttonationalproduktens tillväxt, påverkas lönesummans tillväxt dessutom av att priserna antas stiga med 3 % per år.

Enligt det lägre alternativet för skatteunderlagets tillväxt sker en markerad uppbromsning av statsinkomsternas ökning såväl budgetåret 1967/68 som budgetåret 1968/69. Denna utveckling beror på flera faktorer: den fortsatta effekten av den år 1966 genomförda sänkningen av den direkta skatten, arbetstidsförkortningen samt den jämfört med tidigare år lägre skatteunderlagstillväxten.

Statsinkomsternas ökning begränsas enligt detta alternativ till omkring 900 milj. kr. resp. 800 milj. kr. under vardera av de nämnda budgetåren. De båda följande budgetåren skulle statsinkomsterna stiga med 1,5 resp. 2,4 miljarder kr.

Även vid det högre alternativet uppvisar statsinkomsterna en dämpad tillväxt under budgetåren 1967/68 och 1968/69. Enligt denna beräkning skulle statsinkomsterna dessa år öka med 1,2 resp. 1,9 miljarder kr. Under de följande budgetåren uppgår ökningen till ca 2,7 miljarder kr. per år.

För beräkningen av budgetsaldots utveckling har på utgiftssidan vissa kompletteringar skett i syfte att göra beräkningarna så realistiska som möjligt. Sålunda har inlagts schablonmässigt beräknade löneökningar för de statsanställda; kalkylmässig utgångspunkt har härvid varit den allmänna produktivitetsutvecklingen. Med hänsyn till prisantagandena har vidare ett allmänt omkostnadspåslag skett och de indexreglerade försvars- och folkpensionsutgifterna räknats upp.

Långtidsbudgetens beräkning av budgetsaldots utveckling tyder — vid båda inkomstalternativen — på betydande budgetunderskott de närmaste åren. Enligt det lägre alternativet skulle utgiftsöverskottet budgetåret 1967/68 uppgå till drygt 2,6 miljarder kr. En ytterligare kraftig försämring skulle ske 1968/69. Därefter skulle en viss förbättring inträda även om höga budgetunderskott i absoluta tal kvarstår.

Det statsfinansiella läget förändras naturligtvis när skatteunderlaget — såsom skett i det högre inkomstalternativet — antas stiga med 7 å 8 % om året. Beräkningarna pekar dock på ett utgiftsöverskott om ca 2,4 miljarder kr. för budgetåren 1967/68 och 1968/69.

Innehållsförteckning

1.	<i>Inledning</i>	1
1.1.	Den statliga långtidsbudgeten — historik	1
1.2.	Långtidsbudgetens karaktär och syfte	2
1.3.	Direktiven för myndigheternas uppgiftslämnande	3
1.4.	Redovisningen av utgiftsutvecklingen under tidigare år	4
2.	<i>Samhällsekonomisk bakgrund</i>	6
3.	<i>Utgiftsutvecklingen</i>	11
3.1.	Indelningsgrunder	11
3.2.	Totalförsvaret	13
3.3.	Utbildning och forskning	17
3.4.	Rätts- och polisväsende	24
3.5.	Allmän försäkring	27
3.6.	Arbetsmarknads- och lokaliseringsspolitik	28
3.7.	Hälso-, sjuk- och socialvård	31
3.8.	Stöd till barnfamiljer	33
3.9.	Kommunikationsväsende och energiförsörjning	34
3.10.	Bostadspolitik	38
3.11.	Näringsarnas främjande	40
3.12.	Skatteutjämningsbidrag	41
3.13.	Diverse	42
3.14.	Totala utgifter	43
4.	<i>Statsutgifternas realekonomiska utveckling</i>	45
4.1.	Inledning	45
4.2.	Konsumtions- och investeringsutgifter	46
4.3.	Övriga realgrupper	48
5.	<i>Personalutvecklingen</i>	49
6.	<i>Inkomstutvecklingen</i>	56
7.	<i>Budgetsaldots utveckling</i>	59
8.	<i>Sammanfattning</i>	61

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning

Reviderad finansplan 1966	2
<i>Den internationella ekonomiska politiken</i>	2
Konjunkturutvecklingen	2
Långtidsperspektiven	5
<i>Konjunkturutvecklingen i Sverige</i>	7
<i>Samhällsekomin på längre sikt</i>	13
<i>Budgetutvecklingen</i>	18
Budgetläget 1965/66 och 1966/67	18
Budgetutvecklingen på längre sikt	20
<i>Den ekonomiska politiken</i>	26
Konjunkturpolitiken 1966	27
Långsiktspolitiken	32
Särskilda frågor	39
<i>Beräkning av totalbudgetens utgiftsanslag budgetåren 1965/66 och 1966/67</i>	39
<i>Avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1966/67</i>	40
<i>Beräkning av anslagsbehållningarnas utveckling</i>	41
<i>Beräkning av dispositionen av rörliga krediter</i>	42
<i>Totalbudgetens inkomster budgetåren 1965/66 och 1966/67 samt investeringsplan för budgetåret 1966/67</i>	43
<i>Beräkning av totalbudgeten för budgetåren 1965/66 och 1966/67</i> ..	47
Hemställan	50
Bilaga 1: Riksrevisionsverkets approximativa beräkning av budgetutfallet för budgetåret 1965/66	
Bilaga 2: Förändringar i riksstatsförslaget för budgetåret 1966/67 sedan statsverkspropositionen	
Bilaga 3: Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1966/67	
Bilaga 4: Specifikation av anslagsförändringar budgetåret 1966/67 i förhållande till statsverkspropositionen	
Bilaga 5: Förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1966/67	
Bilaga 6: Riksrevisionsverkets förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1966/67	
Bilaga 7: Riksrevisionsverkets reviderade inkomstberäkning för budgetåret 1966/67	
Bilaga 8: Reviderad nationalbudget för år 1966	
Bilaga 9: PM angående den ekonomiska långsiktutvecklingen	
Bilaga 10: Långtidsbudget för perioden 1966/67—1970/71	